DE ABWEHR IN NEDERLAND (1936-1945)

Onvoltooid manuscript Frans Kluiters, 2006
Bewerking Etienne Verhoeyen, 2016

15. Gruppe III, linecrossers en het R-Netz (Ast Wilhelmshaven / FAT 365)

Ook de contraspionage-afdelingen ontkwamen niet aan de opdracht R-Netze op te richten. Na de invasie in juni 1944 vertrok FAK 306 onder leiding van Major Adolf von Feldmann uit Parijs, op weg naar het noorden.[1] In september bereikte het FAK Nijmegen en kwam via Hengelo en Borkulo in Enschede terecht; eind maart 1945 vertrok het naar Duitsland, waar het in het westelijk deel van de provincie Hannover neerstreek.[2]

Via Leitstelle III West kreeg ook FAK 306 opdracht een R-Netz op te richten; volgens Bleicher van het FAK moet dat begin september 1944 zijn gebeurd. In oktober was het te beheren gebied een streek ruwweg liggend binnen de driehoek Enschede-Münster-Duisburg die in vier regio's was verdeeld.[3] In deze regio's waren ongeveer 25 agenten geïnstalleerd, waarvan een deel voor hun berichtgeving met postduiven zou gaan werken. Na de oorlog verklaarde Von Feldmann dat linecrossers niet voldeden en dat daarom werd geëxperimenteerd met duiven. Hij refereerde hier aan de in 1942 aan Ast Münster verstrekte opdracht in Nederland een berichtennet – Gerken van die Ast noemde het een Brieftauben R-Netz – op te richten.[4] Gerken was niet geheel zeker van het tijdstip, hij noemde eind 1942 of begin 1943, maar op grond van de eerder behandelde Georg Mekel – op een verzoek uit 1942 van Doktor Busch begin 1943 gerekruteerd – is 1942 aannemelijk. De verantwoording voor dit net lag bij Gruppe I van de Ast, maar de uitvoering werd verzorgd door Referat III F. De contraspionagetak kon immers putten uit een groter aantal potentiële agenten voor een dergelijk net dan de I-tak met zijn traditionele gerichtheid op rekrutering in het buitenland. Hauptmann Brandt, Leiter III F, had de leiding, maar het werk kwam neer op de schouders van Angestellte Peter Kraus alias Hauskapelle en van een postduivenmeester van wie we vermoeden dat het de door Bleicher vermelde Moeth is geweest, die te Roxel verbleef in de nabije omgeving van Münster. Deze duivenspecialist was met ongeveer 300 jonge duiven uit Berlijn naar Münster gereisd.[5] Toen de duiven vliegwaardig waren, werden ze ingevlogen op de duiventil. Volgens Gerken werd het net rond het IJsselmeer opgebouwd. De hoofdagent was een in Kampen wonende huis- of dierenarts die in het bezit was van een motor met rijvergunning. Onder *Het R-Netz in Nederland* 'De Klerk, Bakker en Van den Broek' werd A.J. Jansen vermeld, een arts in Vollenhove, die na de oorlog ontkende ook maar iets daarmee te maken hebben gehad. Gerken noemde als plaatsen waar agenten waren gestationeerd – naast de streek langs het IJsselmeer tussen Zwolle en Amersfoort – bij Apeldoorn, in Leeuwarden, in Groningen, twee bij 's-Gravenhage en een bij Alkmaar.[6] Er zouden nog meer agenten geweest kunnen zijn, maar Gerken wist dat niet; met dergelijke details had hij zich niet bemoeid. Bovendien had hij het nuttig effect zeer miniem geacht. In hoeverre hier sprake is van wijsheid achteraf, blijft de vraag. Hij wees erop dat die duiven maar één keer te gebruiken waren, met andere woorden, het waren korte-termijn-agenten.
Ook postduiven bleken volgens Von Feldmann geen oplossing te zijn, op de eerste plaats omdat Ast Münster – deze Abwehrstelle was inmiddels omgedoopt in Stellvertretendes Generalkommando Münster – onvoldoende duiven ter beschikking had. Von Feldmann was medio november aanwezig geweest bij een proefvlucht van de duiven; volgens Bleicher kwamen toen van de honderd duiven slechts zo'n twee à drie duiven op hun honk terug. De bij die proef betrokken Sonderführer Erwin Link weet het fiasco aan de slechte atmosferische omstandigheden. Von Feldmann legde uit dat die duiven niet al te lang van huis, Münster dus, konden wegblijven en dus regelmatig moesten worden vervangen. De Klerk vertelde daar inderdaad over. De regelmatige vervanging vereiste transportfaciliteiten en, omdat de brandstofvoorziening steeds nijpender werd, werd deze vervanging problematisch. Een tweede nadeel van de inzet van duiven was dat weersomstandigheden vluchten konden belemmeren. Uiteindelijk kwam men tot de conclusie dat slechts draadloze verbindingen uitkomst boden. Hierbij kwamen echter problemen naar voren als de beschikbaarheid van zendontvangers, de nodige opleiding van aspi-

---

[1] SOMA AA 1312. Ondervragingsrapport inzake H. Bleicher, ongedateerd [vertaald op 14-11-1945].
[2] NA BNV, 2640. CSDIC fifth interim report on Major Adolf von Feldmann dd 22-10-1945.
[3] Hoofdkwartier van een der regio's was gevestigd te Rorup onder leiding van Sonderführer Erwin Link. Met het oog op een te verwachten geallieerde aanval wilde Von Feldmann een R-Netz-gebied verder naar het westen, zodat er een horizontale lijn Rijn-Dülmen ontstond.
[4] NA BNV, 2677. Rapport inzake verhoor Gerken dd 10-6-1947.
[5] In Berlijn was de Brieftaubennachrichtenabteilung gevestigd op het adres van de Schule für Brieftauben und Hunden.
[6] Daarvan kennen we Thijs Bakker te Wezep (gemeente Oldebroek), een plaatsje tussen Zwolle en het aan het IJsselmeer gelegen Elburg, en A. de Klerk in Kampen (beschreven onder *Het R-Netz in Nederland* 'De Klerk, Bakker en Van den Broek'). Waarschijnlijk moet Georg Mekel in Winschoten daar ook toe worden gerekend (zie hiervoor *Het R-Netz in Nederland* 'Hessels en Mekel').

rant-marconisten en het bepalen van wie verantwoordelijk zou worden voor een centraal ontvangstation. Uiteindelijk werd besloten dat alle verantwoording zou worden overgedragen aan Kommando Meldegebiet I Hamburg. De uitzondering hierop was het Bocholt-Netz dat onder FAT 359 bleef ressorteren. In principe bleven de netten in Nederland onder FAK 306 ressorteren, maar ze stelden niet veel voor. De FATs waren zonder animo begonnen met het uitvoeren van de R-Netz-opdracht en veelal bestonden die slechts op papier. Volgens Von Feldmann was alleen FAT 365 van Hauptmann Bulang erin geslaagd een redelijk net op te bouwen. De reden was dat deze FAT langer dan andere FATs in Nederland had vertoefd. In Amsterdam was een marconist geïnstalleerd en er waren agenten geplaatst in onder andere Utrecht en Rotterdam. Toch was Von Feldmann hier niet tevreden over, omdat de noodzakelijke veiligheidsmaatregelen hadden ontbroken. De Sipo had de marconist gearresteerd op verdenking van contact met de vijand en hij kende alle ingezette agenten persoonlijk. Vervanging van die agenten bleek door de snelle geallieerde opmars niet meer mogelijk te zijn.

Onder commando van Major Ernst Kiesewetter had FAT 365 – voorheen bekend als III F Ast Niederlande – oorspronkelijk geressorteerd onder Giskes' FAK 307 dat verantwoordelijk was voor de Frontaufklärung in Nederland, België en Frankrijk.[7] In september 1944 werd FAT 365 overgeheveld naar FAK 306 van Von Feldmann. Kiesewetter werd medio februari 1945 opgevolgd door Hauptmann E.J. Bulang, voorheen commandant van een andere onder Von Feldmann ressorterende FAT.

In het bovenstaande repte Von Feldmann van een gearresteerde R-Netz-marconist die niet te vertrouwen was, maar er waren ook linecrossers. Het is de moeite waard de voorgeschiedenis van een en ander te beschrijven alvorens in te gaan op de observaties van Von Feldmann: die vallen dan vanzelf op hun plaats.

Mat Janssen uit Goch

De Duitse architect Mathieu Janssen uit Goch, een Duits stadje even ten oosten van Gennep in Nederlands Limburg, kreeg in 1915 uit Gennep een brief met de vraag of er belangstelling was voor rubber.[8] Mat had wel belangstelling voor dit strategisch goed en de aanbieding mondde uit in een aankoop. Het rubber werd naar Duitsland gesmokkeld. Daarna kreeg hij het aanbod zijn aanstaande frontdienst te ontlopen door andere partijen rubber te lokaliseren en aan te kopen. Dat laatste lukte hem vervolgens aardig, daarbij onder andere geholpen door de destijds in Goch wonende Liffers, iemand die we eerder al hebben beschreven als Abwehr-agent voor financien. De Abwehr kreeg dit door en hij werd wegens zijn vele Nederlandse contacten bij deze dienst geplaatst. Een van die contacten was Jos Hoosemans, een subagent dus, uit Amsterdam.[9]
In 1936 benaderde de Abwehr Janssen met de vraag of hij opnieuw actief wilde worden. Dit geschiedde in maart door ene Doktor Fischer; later bleek dit een alias te zijn van Major C.P. Meijer Roodenberg van III F Ast Münster. Ook de toenmalige Leiter III F van deze Stelle, Major Von Rosenberg, speelde een rol bij Janssens rekrutering. Behalve voor Ast Münster ging hij ook voor Ast Wilhelmshaven werken: leger- en luchtmachtonderwerpen voor Münster en marinezaken voor Wilhelmshaven. Al in 1937 bestond er contact tussen Janssen en Kapitänleutnant Helmuth Meijer van Ast Wilhelmshaven.[10] Dat werd toen geconstateerd door een bakker uit Westerschelling, Piet van Heuveln, die Janssen in 1936 had leren kennen toen de laatste betrokken was bij pogingen van ene Becker om het goud uit de Lutine te halen; onder *Agenten naar de overkant* 'September 1943: Goldschmidt' werd al verhaald over het Lutine-avontuur. Van Heuveln ontmoette Meijer in 1937 tijdens een bezoek aan Janssens woning in Goch; daar was toen ook de in Goch wonende Peter Knops bij aanwezig. Na mei 1940 werd Janssen als adviseur naar Ast Niederlande overgeplaatst. Op aanraden van Liffers trok Janssen omstreeks februari 1941 in de Jan van Nassaustraat in een pand dat Liffers had gehuurd voor zijn Haagse firma nv Nederlandsch-Duitsche Trust en Financierings Maatschappij.[11] Janssens dochter Hanni trad bij deze firma in dienst als secretaresse. Mat ging zijn vriend Rudolph Liffers helpen bij de voedselvoorziening ten behoeve van het Reichskommissariat. Hanne werd in oktober 1941 ziek en keerde terug naar Goch.[12] Eind 1941 of begin 1942 werd haar vader ontslagen van zijn verplichtingen jegens Ast Niederlande en hij werd overgenomen door Ast Wilhelmshaven. Een andere dochter van hem was de door Giskes genoemde Marthe Janssen die een administratieve taak bij III F vervulde.[13] Deze Marthe (Magdalena) verloofde zich in 1943 met III F-medewerker Dolmetscher Willy Kup; hij werd eerder genoemd onder *Vooroorlogse spionage in en vanuit Nederland* 'Maritieme spionage in Zeeland'. De exacte rol en activiteiten van Kup en zijn aanstaande schoonvader Janssen zijn nooit opgehelderd.

Zo is er de sigarenwinkel van het echtpaar Aschoff in de Molenstraat 85 te Nijmegen geweest die als

---

[7] SOMA AA 1312. PV dd 30-4-1947, verhoor Giskes.\ NA BNV, 2689. BNV-ondervragingsrapport no 346/1 inzake Giskes dd 27-11-1946. De diverse III F-afdelingen van Ast Belgien waren opgegaan in de onder FAK 307 ressorterende FAT 362, FAT 363 en FAT 364.
[8] NA BNV, 2853. FIR no 031/G0395/LJC inzake J.M. Janssen dd 3-5-1945; second interrogation report no 031/G0395 inzake Janssen dd 1-6-1945.
[9] Van Lieshout, *Het Hannibalspiel*, p. 211-.
[10] NA BNV, 2781. BNV-rapport inzake P.S. van Heuveln dd 7-7-2946.
[11] Het pand Jan van Nassaustraat 16 was op de een of andere wijze betrokken bij de activa van Liffers' firma Trazent.
[12] NA BNV, 2853. FIR no 032/0021/MD inzake M.G. Janssen dd 18-7-1945.
[13] NA BNV, 2689. BNV-ondervragingsrapport no 346/1 inzake Giskes dd 27-11-1946.

contactadres van Janssen werd gebruikt.[14] Men kon er buiten kantooruren ook marken wisselen, natuurlijk een pracht excuus, en eventuele directe betrokkenheid van het echtpaar bij het verzorgen van die contacten is zonder een bekentenis niet te bewijzen. Aschoff woonde met zijn vrouw op nummer 83 en de laatste verklaarde in 1945: 'Bij mij kwamen voor 1940 voor besprekingen in huis een zekere Fischer, Knops, Jansen uit Goch, Juffr. Jansen, Hofmann van de kinderwagenfabriek[[15]], Jurriëns uit Goch (leerfabriek[[16]]), Richard uit Cleve. Genoemde heren gingen dan per auto naar v. Zwam uit Wijchen.' Ook de door de Abwehr gerekruteerde agent Goldschmidt wist in Portugal te vertellen over Aschoff als contactadres.[17] F.E.G. Fischer werd voor de oorlog verdacht van spionage ten gunste van Duitsland, maar bewijzen daarvoor konden toen niet worden gevonden. Tijdens de bezetting was hij in dienst van de Sicherheitsdienst en hij bleef zijn sigaretten bij Aschoff halen.[18] Na de oorlog werd zijn zaak geseponeerd en hij werd naar Duitsland afgevoerd. Peter Knops was een oorspronkelijk in Nijmegen wonende venter in onder andere sigaren.[19] Kort voor het uitbreken van de oorlog werd hij op verdenking van spionage gedetineerd op het hoofdbureau van politie. Het is waarschijnlijk Knops geweest die Mat Janssen heeft getipt op de bruikbaarheid van Aschoffs adres. Janssen met zijn dochter zijn bekende namen, maar de anderen zijn onbekende grootheden gebleven.[20] Verbalisant H. Karsten merkte over Janssen op: 'Gezien dat bedoelde Janssen Duitser is en op allerlei wijzen werd beschermd is hij niet gehoord kunnen worden. Uit feiten en omstandigheden leid ik af dat bedoelde Janssen, die nu overleden is, zowel voor de oorlog als gedurende de oorlog ons land, zowel economisch als militair ontzaglijke schade heeft berokkend.' Toch lijkt Janssen, zeker na zijn rekrutering in 1936, voornamelijk voor III F, in casu contraspionage, te hebben gewerkt, waarover ter adstructie het volgende.

Naast Nederland behoorde ook België tot Janssens werkterrein. Zo weten we dat de in Goch geboren Nederlander J.J. van Gellecom minstens twee koeriersreizen voor Janssen naar Brussel heeft ondernomen.[21] Via Jean Lucas, een hoofdkelner in het Hotel Léopold III nabij het Noordstation in Brussel[22], moest hij naar eigen zeggen in april 1940 in contact worden gebracht met iemand die door of ondanks een kaakoperatie een ernstig misvormde neus en mond had, een Waal, aan wie hij een brief van Janssen moest overhandigen. Van Gellecom zelf was ook makkelijk te identificeren, want hij miste zijn linkerarm.[23] Er is reden te twijfelen aan het bestaan van die mismaakte Waal, omdat in een later verhoor sprake was van een brief die geadresseerd was aan Lucas zelf.[24] Volgens Van Gellecom werd hij bij de tweede reis op 9 april gearresteerd, maar feitelijk gebeurde dat pas op 25 april. Na verhoor werd hij afgevoerd, de Duitse invasie was inmiddels begonnen, naar een kamp tussen Oostende en Nieuwpoort. Daar werd hij eind mei door de Duitsers vrijgelaten. Hij keerde terug naar zijn woonplaats Nijmegen, maar vertrok al in de eerste week van juni naar Goch om Janssen verslag uit te brengen over zijn ervaringen.[25] De Luxemburger Lucas kreeg later nog last door zijn bemoeienissen.[26] Hij had Janssen rond 1938 leren kennen en toegestemd contacten tot stand te brengen. Na mei 1940 werd hij gearresteerd op verdenking van het verraden van Schneeweiss, op wie we zo terugkomen. Janssens hulp werd ingeroepen en dat resulteerde in Lucas' vrijlating. Later vond hij werk in een Brusselse club voor Duitse soldaten. Medio oktober 1940 werd ook Van Gellecom gearresteerd, mogelijk in het kader van een poging de oorzaak van Schneeweiss' arrestatie te achterhalen.

Een andere agent van Janssen is de Belg H.J.C. De Bruyne geweest die zijn eerste opdracht in augustus 1939 had uitgevoerd.[27] Hij moest toen in de gaten houden wie de post uit postbus 154 haalde in het centrum van Brussel.[28] Begin maart werd hij bezocht door Van Gellecom – het lijkt er dus op dat Van Gellecom al eerder voor Janssen actief is geweest – die hem namens Janssen opdroeg naar Van Gellecom in Nijmegen te reizen, vanwaar ze ge-

---

[14] NA CABR, 108760-19360. BNV-PV dd 7-10-1945, verhoor C.J. Aschoff-van Elk.

[15] Bedoeld is mogelijk NV vh van Rosendael & Co aan de Weurtscheweg 44-46 te Nijmegen. *Algemeen adresboek van Nederland* 1939, p. 637.

[16] Arnold Jurriëns of Jurgens woonde in Goch, waar hij een leerfabriek had. In Wychen had hij een filiaal, geleid door ene Van Zwam. NA CABR, 25326. PV dd 29-5-1945, verhoor C.J. van Elk; FIC-interrogation dd 9-13 februari 1945.

[17] NA BNV, 2699. Memorandum dd 7-7-1943 van Goldschmidt.

[18] Voor de oorlog woonde in de Molenstraat ook de Duitser Ernst Meijer die bevriend was met Wilhelm Riede. NA CABR, 95626-6272. PV dd 24-5-1951, verhoor J.C. Biessels.

[19] NA CABR, 25325. PV dd 29-5-1945, verhoren W.M. Ariens, J. van Deijsen en C. Ahlrichs.

[20] Volgens Geelen had ook Abts een agent in Nijmegen. Dat was de grenscommissaris uit Nijmegen die hoofdvertegenwoordiger was van een boterfabriek in Goch. AMJ CABR, W.Th.M. Geelen. Ondervragingsrapport no 180/1 inzake Geelen dd 16-2-1946.

[21] NA BNV, 2670. Camp 030 TIR no 0540/2 inzake J.J. van Gellecom dd 3-3-1945.

[22] Kruisvaartenstraat.

[23] NA CABR, 27910. PV dd 5-3-1946, diverse verhoren.

[24] NA CABR, 27910. PV dd 5-3-1946, verhoor Van Gellecom.

[25] Tijdens de oorlog woonde hij nog een tijdje in bij zijn minnares M.M. Mioulet-Rieger, een onder *Het R-Netz in Nederland* '14 februari 1945: Rieger en Van Steenis' beschreven linecrosser. Omdat hij van haar stal, kreeg hij acht weken detentie opgelegd.

[26] NA BNV, 2853. Field interrogation report no 031/G0395/LJC inzake J.M. Janssen dd 3-5-1945.

[27] SOMA AA 1423. CLF-bericht no 4346/R dd 27-5-1940.

[28] GV 769 van Ast Münster had in oktober 1938 gerapporteerd dat ene Black hoofd was van de Britse inlichtingendienst te Brussel en elke ochtend om negen uur postbus 154 leegde om daarna naar de Britse ambassade te gaan. In november noteerde de Abwehrstelle dat daarnaar een onderzoek werd ingesteld. NARA RG226 E119A B85 F2003. War Room rapport inzake Duitse misleiding dd 24-7-1945.

tweeën naar Goch moesten reizen. Daar kreeg De Bruyne van Janssen een tweede opdracht: het schaduwen van ene Lambrecht en ene Mouttier, de voorzitter van de Belgische vereniging van gedecoreerden. Zij werden ervan verdacht actief te zijn voor de Franse inlichtingendienst. Voor Lambrecht ging dat inderdaad op: hij stond onder nummer HC Li 21 als dubbelagent ingeschreven te Lille. De Bruyne gaf aan deze opdracht niet te hebben uitgevoerd. Van Gellecom had als datum van arrestatie 9 april genoemd, toen de mismaakte Waal niet was verschenen. Aangenomen moet worden dat dit later is geschied. Op grond van Belgische gegevens, eind mei 1940 doorgegeven aan de post van de Franse inlichtingen- en veiligheidsdienst te Lille, het Centre de Liaison Français, weten we dat De Bruyne, samen met Schneeweiss van Ast Münster, op 18 april[29] werd gearresteerd in het Leopold III-hotel. De 25ste kwam Van Gellecom daar aan voor een ontmoeting met De Bruyne; ook hij werd toen gearresteerd (en dus niet naar eigen zeggen op de negende).[30] Volgens getuigen had Van Gellecom meer op zijn kerfstok: met een Duits fototoestel zou hij foto's hebben genomen van bruggen en bunkers bij het Maas- en Waalkanaal.[31] Het bezit van de camera ontkende hij uiteraard niet, wel dat hij die foto's zou hebben gemaakt. Volgens Wilhelm Willemsen bracht Van Gellecom de onontwikkelde fotorolletjes de grens over, een techniek die ook door Sovjet-Russische agenten werd gebruikt.[32] Bij dreigende ontdekking kon het compromitterende materiaal snel worden vernietigd door de film aan daglicht bloot te stellen. Op 3 november 1947 werd Van Gellecom veroordeeld tot vier jaar internering wegens zijn pro-nazigezindheid en het lidmaatschap van de NSNAP, maar niet voor enige Abwehr-activiteit.[33] Schneeweiss overleefde het gevangenentransport naar Abbeville, want hij werd vermeld als Leiter van III F Nest Lille.[34]

In 1936 of later rekruteerde Janssen opnieuw Hoosemans.[35] Die was toen directeur van de Nationale Reisvereniging in 's-Gravenhage, een reisvereniging met voornamelijk NSB'ers als leden, en op reisjes naar België kon naar hartenlust worden gespioneerd.[36] Via de NSB leerde Hoosemans Joop Boegheim kennen en hij werd klant bij diens drukkerij, waarover dadelijk meer.

Op Hoosemans bureau ontmoette Boegheim eerdergenoemde Ludger Abts.[37] Deze uit Uedem bij Goch afkomstige Duitser dreef een Haagse groothandel in schoenfournituren in de Obrechtstraat. Abts was in Duitsland wegens smokkel veroordeeld en om zijn tuchthuisstraf te ontlopen was hij uitgeweken naar Nederland. Hij hield zich ook bezig met het verzamelen van gegevens over landgenoten die in Nederland woonden of het land regelmatig bezochten. In 's-Gravenhage nam hij op 17 juli 1937 de Extra Gummihakkencentrale over. Hij werd daar benaderd door de Abwehr; als hij voor die dienst ging spioneren zou zijn straf worden kwijtgescholden. Volgens Van Lieshout ging zijn spionagemateriaal richting Goch in koffers de grens over in de omgeving van de Nederlandse grensplaats Siebengewald.[38] Een relatie van Janssen in Siebengewald, Hannes Weijs, dreef daar een fietsenzaak annex garage en zat ook in het complot.[39] F. Brandt van Ast Münster vertelde dat hij eens met Janssen en Weijs twee Nederlanders 'waarvan een burgemeester was' uit hun gijzeling in Nederland had verlost.[40] Abts werd op 22

---

[29] In Verhoeyen, *De Duitse Abwehr in België*, 1, wordt abusievelijk het tijdstip januari 1940 vermeld.

[30] Ook in Antwerpen had Janssen relaties: Julius Pohl (Jan Van Rijswijcklaan 32) en Heinz Hugo Pohl (Ommegang 43). SOMA AA 1499. Fiche Pohl.\ Net als Lucas was ene Heinz Pohl te Antwerpen gearresteerd en Janssen moest hem uit de gevangenis halen. NA BNV, 2853. Verklaring, ongedateerd, anoniem [J.M. Janssen].

[31] NA CABR, 27910. PV dd 5-3-1946, diverse verhoren.

[32] NA CABR, 27910. PV dd 5-3-1946, verhoor W. Willemsen. Willemsen was in 1935 te Nijmegen als politie-informant gaan werken voor wat betreft informatie over de NSNAP. Op verzoek van reserve eerste luitenant infanterie H.M.C.A.M. van Helvoort van GS IIIA werd Willemsen in 1939 via hoofdinspecteur van politie te Nijmegen A.I. Oerlemans ingeschakeld voor contraspionage-activiteiten. Willemsen werd op 12-5-1940 gearresteerd – hij stond voor Stapostelle Düsseldorf gesignaleerd in de Sonderfahndungsliste 1939 – en kwam pas begin april 1945 vrij. Een door Willemsen gerekruteerde agent, W.G. van Osch, werd in oktober 1940 gearresteerd, maar werd in maart 1941 vrijgelaten. NA CABR, 27910. PV inzake verklaring van A.I. Oerlemans dd 26-2-1946.\ Kluiters, *De Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten*, p. 356.

[33] Van Gellecom werd op 8-9-1948 vrijgelaten. NA CABR, 27910. Besluit dd 6-9-1948 van Min van Justitie.

[34] In december 1940 werd Major Schneeweiss naar Ast Warschau gedirigeerd. SOMA AA 1312. CSDIC-rapport no 21AGp/DIC/D/CI/14 inzake R. Gerken dd 3-6-1945.\ NA BNV, 2853. Field interrogation report no 032/0021/MD inzake M.G. Janssen dd 18-7-1945.

[35] In opdracht van Ast Münster leverde Hoosemans in 1939/1940 via de Wateringse kweker P.J.J. Vis een partij peperplanten aan Duitsland. 'Indien oorlog uitbrak met de Westelijke staten was men in Duitschland van pepertoevoer afgesloten. Deze peper had men noodig voor de explosieverhooging van buskruit.' AMJ CABR, J. Boegheim. Afschrift rapport dd 25-7-1948 van H. Karsten.\ Er werden 300.000 plantjes geleverd voor 6.675 gulden. Van Lieshout, *Het Hannibalspiel*, p. 201.\ Er is een rapport waarin wordt gemeld dat de Duitser Schwebel in verband met een sabotagedaad in het Westland een onderhoud heeft gehad met Vis. AMJ CABR, J.F.C. Hoosemans. Rapport dd 24-1-1948.\ Vis werd op 25-6-1947 in cassatie voor een verraad-zaak veroordeeld tot drie jaar. In zijn dossier werden geen indicaties gevonden voor vooroorlogse (spionage)activiteiten. AMJ CABR, P.J.J. Vis.

[36] Van Lieshout, *Het Hannibalspiel*, p. 201.

[37] AMJ CABR, J. Boegheim. PV dd 11-8-1948, verhoor Hoosemans.

[38] Van Lieshout, *Het Hannibalspiel*, p. 212-214.

[39] Na de oorlog werd P.J. Weijs gearresteerd, maar moest bij gebrek aan bewijs worden vrijgelaten. Er bestaat geen CABR-dossier inzake zijn persoon. Vanwege zijn inzet voor de vrijlating van gevangenen tijdens de oorlog werd hem de Bronzen Leeuw, de op een na hoogste verzetsonderscheiding, toegekend. Van Lieshout, *Het Hannibalspiel*, p. 214.

[40] AMJ CABR, A. van Olst. PV dd 4-2-1948, verhoor Brandt.

november 1939 naar Duitsland uitgeleid.[41] Daar werd hij lid van een Brandenburg-Kommando en als Oberleutnant ging hij op 10 mei 1940 de Duitse Wehrmacht vooruit.[42] Onder *Vooroorlogse spionage in en vanuit Nederland II* 'Geelen' werd vermeld dat Abts H.F.P.C.M. Bijsterveld als verklikker voor Ast Wilhelmshaven had gerekruteerd. Abts' baas in deze was Kapitänleutnant Doktor Eicke, Leiter III C2, en in diens opdracht wist Abts meerdere in werkkampen verblijvende Nederlanders te werven.[43] Net als Bijsterveld alias De Bruin lijken zij echter niet echt als zodanig actief te zijn geweest.[44]

Begin 1941 rekruteerde Janssen de Groninger Abel Rudolphus voor Ast Wilhelmshaven.[45] Hij moest bijzonderheden gaan vergaren over opgegeven personen, over wat er 'bij de man in de straat' over die personen bekend was.[46] Naar eigen zeggen verstrekte Rudolphus na augustus 1941 geen gegevens meer. In januari 1942 werd hij lid van de NSB.[47] Het contact met Wilhelmshaven werd medio 1944 hernieuwd, toen hij in gesprek kwam met Peter Knops alias Peters die in die tijd aan Auβenstelle Groningen aan de Nassaulaan verbonden was. Knops vroeg hem in november in dienst te komen voor het organiseren van een informantennetwerk in Groningen en Friesland. Hij ging akkoord en rekruteerde een aantal informanten, al voldeden die niet aan de eis dat zij niet pro-Duits mochten zijn: een vrijwel onmogelijke eis. Voor het ophalen van de rapporten werden G.H. Zweverink en Rudolphus' neef A. Hof ingeschakeld.[48] Het was Knops' bedoeling zijn oude vriend P.S. van Heuveln als koerier te laten optreden voor Franeker, Harlingen en Vlieland, maar zover is het niet gekomen.[49] Het netwerk – dat kan worden gezien als onderdeel van een door Wilhelmshaven opgericht R-Netz – was weinig effectief en was door de achtergrond van de informanten gedoemd te mislukken. Rudolphus werd, mede voor zijn Abwehr-activiteiten, veroordeeld tot vier en een half jaar internering. Diezelfde straf was eerder al opgelegd aan Zweverink – hij was in augustus 1940 lid van de NSB geworden – maar de uitspraak vermeldde zijn werk voor Wilhelmshaven niet.[50]

Ast Wilhelmshaven

Abwehrstelle Wilhelmshaven wordt beschouwd als te hebben behoord tot de marinestaf van het Marine Oberkommando Nordsee; tot dit Oberkommando behoorde ook Ast Kiel.[51] De Ast had geen territoriale bevoegdheden, omdat hij binnen het gebied van Ast Hamburg viel (Wehrkreis X).[52] In 1941 stond Ast Wilhelmshaven onder leiding van Kapitän zur See Otto Schulz. Afdeling I ressorteerde onder Kapitänleutnant Doktor Krantz en afdeling III viel onder Fregattenkapitän Gustav Schmidt. Afdeling II bestond niet; indien er sabotage-opdrachten waren, werden die uitgevoerd door personeel van II van Ast Hamburg of andere Asten.

In januari 1942 kwam men tot de oprichting van de Vorgeschobene III F1 aan de Ubbo Emmiussingel te Groningen onder leiding van Oberleutnant Werner König (alias Doktor Werner); Königs plaatsvervanger werd Leutnant U.J.W. Schwartz (alias Doktor Udo Schulte).[53] Daar was een aantal V-mannen (de 'Hauskapelle') aan verbonden onder leiding van Hauskapelleleiter Jos Hoosemans (alias Oncle Max, Van Mierlo en Oncle Jean). Zijn Abwehr-cartotheekkaart vermeldde (met ingang van 1 februari 1942) de agentennaam Mees en zijn V-mannummer: E 840.[54] Andere V-mannen waren J. Boegheim, pikeur G. Stellbrink, garagehouder E.H.F. Passier (alias Buskes en Zwaan), H.Th. Jongman (alias Van Swieten), K.E. van Charente, elektricien P. Rothert, kelner C.L. Huschka (alias

---

[41] AMJ CABR, J.E. van Iersel. Brief dd 20-5-1948 van Haagse politie aan Bijzonder Gerechtshof.\ De juiste datum van Abts' uitgeleiding is onzeker. Op een PRA-kaart werd 6-12-1939 vermeld, terwijl H. Karsten, de opsteller van het rapport dd 25-7-1948, het jaartal 1940 vermeldt. In het CABR werd geen dossier inzake Abts aangetroffen.

[42] Sonderkommando III zbV onder leiding van Hauptmann Hoffmeister. AMJ CABR, W.Th.M. Geelen. Ondervragingsrapport no 180/1 inzake Geelen dd 16-2-1946.

[43] NA CABR, 87423-2098. BNV-PV dd 1-6-1946, verhoor E.W. Stel.
[44] Zie hiervoor bijvoorbeeld: NA CABR, 111258-15183; 109166-6679; 37659.
[45] NA CABR, 39227. PV dd 24-9-1947, verhoor A. Rudolphus.
[46] Een informant van Rudolphus was H.F. Jans. Deze was in 1934 lid van de NSB geworden en in oktober 1940 vrijwillig in dienst getreden van de Germaanse SS in Nederland. Nadat hij daar in maart 1941 was uitgezet, nam hij eind oktober 1941 dienst bij de Waffen SS. Onder andere voor zijn voor Rudolphus verrichte diensten werd hij tot vier en een half jaar internering veroordeeld. NA CABR, 91863-3145. PV dd 27-2-1946, verhoor Jans; 39433. Uitspraak dd 16-10-1947.
[47] NA CABR, 39227. Uitspraak dd 9-12-1948.
[48] NA CABR, 39227. PV dd 24-9-1947, verhoren G.H. Zweverink en A. Hof.\ Op 2-1-1947 werd besloten tot Hofs voorwaardelijke buitenvervolgingstelling. NA CABR, 112709-4670.
[49] NA CABR, 46362.
[50] NA CABR, 38855. Uitspraak dd 26-3-1946.
[51] AMJ CABR, J. Boegheim. Afschrift rapport dd 25-7-1948 van H. Karsten.

[52] Volgens Brammer (in *Spionageabwehr und "Geheimer Meldedienst"*, p. 55) ressorteerde Ast Wilhelmshaven onder Marine-Stationskommando Nordsee.\ In een bericht dd 19-1-1940 van Ast Wilhelmshaven is sprake van 'Kommando der Marinestation der Nordsee'. SOMA GRMA, T311/R215, frame 307.

[53] Van Lieshout, *Het Hannibalspiel*, p. 225-226.

[54] AMJ CABR, J.F.C. Hoosemans.

Schreuder, Van der Voort en Van Rooyen), J. Gerrits (alias Groeneveld), vertegenwoordiger C.J. van der Burch (alias Cor Ederveen)[55], fotograaf B.R. Maassen (alias Van Iersel) en caféhouder W. Markus (alias Willy van Erp).[56] Zij konden voor hun aliassen gebruik maken van ongeveer vijftig door de burgemeester van Smilde aan de Vorgeschobene III F1 verstrekte persoonsbewijzen.

Hoosemans was in juni 1940 in dienst getreden van III F Ast Niederlande. Vanuit zijn bureau in de Gentschestraat te 's-Gravenhage begon hij eind 1940 een aantal V-mannen te rekruteren.[57] Ze werden in oktober 1941 door het hoofd ervan, Giskes, ontslagen, omdat ze bekend bleken bij de illegaliteit in Haarlem. Vanuit Groningen infiltreerden ze opnieuw de illegaliteit, hetgeen resulteerde in het Hannibalspiel. Dit spel leidde tot de uitschakeling van een deel der inlichtingengroepen Luc, Erkens en Clarence. Dit wordt uitgebreid beschreven in *Het Hannibalspiel* van Jan van Lieshout.

Rothert

Rothert verdient hier nog enige aandacht. Tijdens de mobilisatie was hij als verbindingsman in De Peel gestationeerd, waar hij de veldtelefoon bediende. Na het Venlo-incident in november 1939 liep een aantal daarop betrekking hebbende telefoongesprekken tussen 's-Gravenhage en de staf van de Peel-troepen over zijn telefoon. Rothert ving daar wel flarden van op. 'In dien tijd was in de Peel ook zekere Jan de Jong, wonende te Noordwijk, als officier in dienst. De familie van dezen man woonde in Heemstede en kende mij. [...] en vertelde mij, dat hij in 1939, toen hij in de Peel in militairen dienst was, reeds werkte voor de Duitsche Abwehrstelle.'[58]

Als commandant van de telefooncentrale van de Staf Peeldivisie te Venraay werd Rothert naar eigen zeggen voorgesteld aan een GS III-officier 'en daar werd mij het verzoek gedaan om op de dag, zoveel als in mijn vermogen lag, de particuliere gesprekken van officieren te controleeren en zoo mogelijk des nachts met onze radio ontvangapparaten in te stellen en te luisteren naar eventuele geheime zenders, wetende, dat er in Brabant enkele zouden werken, of althans naar alle waarschijnlijkheid worden ingesteld.'[59] Vervolgens probeerde hij Mathieu Janssen te verbinden aan het Venlo-incident. Omstreeks half januari 1941 kreeg Rothert contact met Hoosemans, voor wie hij in februari of maart ging werken.[60] Zijn aliassen waren Arends en Attema.

In oktober 1941 vond een schietpartij plaats in een Haarlems pension. Rothert, Stellbrink en De Jong gebruikten daar een kamer als basis voor de infiltratie en provocatie van de plaatselijke illegaliteit. Tijdens een bespreking tussen drie leden daarvan en de V-mannen werd er op Rothert en de zijnen geschoten: de Haarlemse illegaliteit was op de hoogte geraakt van hun ware intenties en had tot een liquidatie besloten.[61] Die slaagde maar gedeeltelijk, omdat Stellbrink in zijn arm en been werd getroffen, Rothert een schampschot opliep en slechts Jan de Jong dodelijk werd getroffen. Dit was de De Jong die volgens Rothert al in 1939 voor de Abwehr had gewerkt.[62] Pas in 1942 werd Rothert lid van de NSB. Hij werd op 2 december 1950 tot levenslang veroordeeld.

Van Charente

Omdat Van Charentes rol slechts betrekking had op een detail in de afwikkeling van het Hannibalspiel, werd die niet in Van Lieshouts boek beschreven. Daarom heel in het kort even aandacht voor 'Karel van der Woude', zich ook wel noemende 'Karel van Aken'.

Vóór mei 1940 had Karel van Charente drie veroordelingen wegens verduistering achter de rug; in de periode eind 1930 tot maart 1932 was hij lid geweest van de afdeling Utrecht van de Algemene Nederlandse Fascistenbond (groep-Baars).[63] Tot mei 1940 had hij als boekhouder gewerkt bij juwelier C. van Dijk in Utrecht; daarna ging hij

---

[55] Van der Burch werd op 1-6-1942 bij III F van Ast Wilhelmshaven met nummer E 845 ingeschreven onder de agentennaam Ederveen. Hij gebruikte deze naam ook als alias. AMJ CABR, J. Boegheim. Cartotheekkaart van Ast Wilhelmshaven.

[56] Van der Burch werd op 17-3-1951 in cassatie veroordeeld tot twintig jaar. Hoosemans werd op 9-11-1950 tot levenslang veroordeeld; Huschka werd op 24-6-1952 veroordeeld tot twintig jaar en tbr en Passier werd op 16-6-1949 tot twaalf jaar veroordeeld. Maassen werd op 6-2-1950 tot negen jaar veroordeeld; bij KB van 5-7-1950, no 58, werd zijn straf met een jaar verminderd en bij KB van 29-12-1950, no 76, kreeg hij voorwaardelijke kwijtschelding. Stellbrink verdween na de oorlog spoorloos. Van Lieshout, *Het Hannibalspiel*, p. 324-325.\ AMJ CABR, B.R. Maassen.\ Na het verschijnen van Van Lieshouts boek werd de opsporing van Stellbrink hervat (evenwel zonder resultaat). Jacht op verrader heropend, *Algemeen Dagblad*, 15-11-1980.

[57] Van Lieshout, *Het Hannibalspiel*, p. 209.

[58] AMJ CABR, J. Boegheim. PV dd 4-6-1947.

[59] AMJ CABR, P. Rothert. PV, ongedateerd [circa februari 1946], verhoor Rothert.

[60] AMJ CABR, P. Rothert. Sententie dd 20-12-1949.

[61] AMJ CABR, P. Rothert. PV dd 23-8-1945, verhoor C.C. Muller; PV dd 9-4-1948, verhoor Rothert.

[62] Zie voor andere gegevens over deze liquidatie bijvoorbeeld: Giskes, *Abwehr III F*, p. 69-71; Van Lieshout, *Het Hannibalspiel*, p. 207-210, en Hartendorf, *Politieverzet in Haarlem tijdens de Tweede Wereldoorlog*, p. 64-68. Vissers beschrijving (in *De bezetter bespied*, p. 38-41) is verwarrend.

[63] AMJ CABR, K.E. van Charente. PV dd 11-3-1948, verhoor Van Charente.

handelen in goud en diamanten.[64] Hij kwam in aanraking met het Devisenschutzkommando in Amsterdam en werd daar V-man van Zollinspektor F. Kurth.[65] Hij ging zich bezighouden met het opsporen van goud en sieraden. Zijn goede verhouding met Kurth stelde hem in staat in Amsterdam juwelen te bewonderen die Göring had laten maken.[66] Het Devisenschutzkommando beloonde een V-man met ten hoogste vijf procent van de normale waarde der in beslaggenomen goederen, niet de zwarte-marktwaarde.[67] Als voorbeeld kan worden gewezen op Van Charentes schijnaankoop van tweehonderd gouden tientjes van een caféhouder voor 15.000 gulden; de gouden tientjes werden in beslag genomen.[68] De caféhouder kreeg daar eind 1945 een vergoeding voor van 2.480 gulden op een geblokkeerde rekening: een groot verschil met de zwarte-marktwaarde.

Van Charente werd op 1 juli 1942 als V-man, nummer E 842, ingeschreven bij III F van Ast Wilhelmshaven.[69] Op zijn cartotheekkaart stond vermeld dat hij eerder in dienst was geweest van Ast Münster, maar bijzonderheden daarover konden na de oorlog niet worden gevonden.[70] Al spoedig kreeg hij rechtstreeks opdrachten van Kapitänleutnant Doktor Helmuth Meijer, Leiter III F. Na het oprollen van de vluchtlijn in het kader van het Hannibalspiel hield Meijer zich onder andere bezig met het ontdekken van andere lijnen en daarbij kwam Van Charente van pas. Deze agent was daarna verantwoordelijk voor de arrestatie van diverse aspirant-Engelandvaarders. Hij maakte ook gebruik van het alias Frederik Deux, een met opzet gekozen schuilnaam, omdat die kon worden verward met Felix Deux, het alias van de bona fide Laatsman, de kanselier van het Nederlandse consulaat te Parijs.[71] Van Charente had vele contacten; een daarvan was de Belg Louis Debray.[72] Het lukte hem ook in contact te komen met kanselier G.A.I.S. Mouwen en de directeur van de kanselarij, M.H.C. Janse. Na de oorlog vertelde deze laatste eind september 1943 in zijn huis in Vichy te zijn benaderd door Van der Woude.[73] Met verhalen over zijn zwager Middelburg[74] die consul-generaal in het Verre Oosten was geweest maar toen naar Londen moest zijn teruggekeerd, en over belangrijke documentatie in zijn bezit over Duitse plannen betreffende de aanleg van nieuwe vliegvelden, onder andere in de omgeving van Leeuwarden, trachtte Van der Woude Janse bijzonderheden te ontlokken over over diens contact met Londen. Toen deze vertelde dit contact na november 1942, dus na de Duitse bezetting van Vichy, te hebben verloren was Van der Woude daarin niet langer geïnteresseerd; hij zou dan wel een andere weg weten te vinden. 'Daarop vroeg hij mij of ik een zekeren Kol. Schoenmaeckers kende, voor wie hij familieberichten had meegebracht; en zelfs het bericht dat zijn broer in Nederland door de Duitschers was terechtgesteld geworden. Ik begon hoe langer hoe meer dezen man te wantrouwen hoe geloofwaardig ook zijn verhalen waren.' Janse bracht Schoenmaeckers van de benadering op de hoogte, maar ondanks Janses bedenkingen wenste Schoenmaeckers deze Van der Woude te ontmoeten.[75] Via het contact met Janse lukte het Van Charente uiteindelijk het vertrouwen te

---

[64] AMJ CABR, K.E. van Charente. PV dd 11-3-1948, verhoor C. van Dijk.

[65] AMJ CABR, K.E. van Charente. PV dd 11-3-1948, verhoor O. Gerbig.\ Kurth werd eind 1942 of begin juni 1943 overgeplaatst naar Lille, waar hij op 17-3-1944 door onbekenden werd doodgeschoten. AMJ CABR, K.E. van Charente. PV dd 11-3-1948, verhoor A.A. Fluri.

[66] Van Charente beweerde een hakenkruisspeld - een platina dasspeld met diamanten en afgezet met achtkant; de 17 briljanten waren bij Asscher geslepen - een prinsesse-ring en een gesp te hebben gezien. Ongeveer medio 1942 kwam Göring in Amsterdam op bezoek en kocht toen voor ruim drie miljoen gulden aan losse stenen (diamant of briljant). Kort daarop werd via Asscher een gesp geleverd met 40 karaat aan diamanten als geschenk voor Görings vrouw (beurswaarde 250 à 275 duizend gulden). De prinsesse-ring had een beurswaarde van 85 à 90 duizend gulden. Het is twijfelachtig welke waarde aan Van Charentes mededelingen moet worden gegeven; hij modificeerde zijn uitspraken in drie verhoren en het is mogelijk dat hij zich baseerde op geruchten die hij binnen zijn branche, de diamanthandel, had opgevangen. AMJ CABR, K.E. van Charente. PV's dd 19-12-1947, 30-12-1947 en 11-3-1948, verhoren Van Charente. Zie voor Görings liefde voor juwelen bijvoorbeeld Van der Leeuw, Brillanten für Görings Geburtstaggeschenk.

[67] Vijf procent tot 25.000 gulden; voor een bedrag van 25.000 tot 50.000 gulden werd het percentage 4; van 50.000 tot 100.000 3 % en bij meer dan 100.000 gulden 2 % van de waarde. AMJ CABR, K.E. van Charente. Rapport inzake het Devizenschutzkommando dd 15-12-1948 van O. Gerbig.

[68] AMJ CABR, K.E. van Charente. PV dd 11-3-1948, verhoor F.K. Stein.

[69] AMJ CABR, K.E. van Charente. Cartotheekkaart van Ast Wilhelmshaven.\ Het rekruteren van agenten onder V-mannen van het Devizenschutzkommando kwam meer voor. Zo was de medewerker A.H.M. Verkuijl tevens in dienst van Hauptmann Köhler van I H Ast Niederlande. Köhler had verklaard dat Verkuijl een 'zeer goede kracht [was] geweest voor de spionnage in Engeland.' Maar er was ook sprake van dat Verkuijl 20.000 gulden had verduisterd die bestemd waren geweest voor de vrouw van een Duitse agent. AMJ CABR, A.H.M. Verkuijl. PV dd 3-10-1946, verhoor O. Gerbig.\ Verkuijl zijn we al tegengekomen onder *Vooroorlogse spionage in en vanuit Nederland II* 'Verkuijl'.

[70] De combinatie Ast Münster-Wilhelmshaven doet denken aan een mogelijke vooroorlogse relatie met Mat Janssen uit Goch.

[71] NA MvO Londen, 2896. Rapport inzake pater Laureyssen dd 18-12-1944.\ Van Charente gebruikte ook een paspoort op naam van De Koning. NA JUSLON, 8718. PBD-verhoor dd 10-7-1944 inzake J.C. van Knotsenborg.

[72] AMJ CABR, K.E. van Charente. PV dd 11-3-1948, verhoor Debray. *(toevoeging EV): Debray was een agent van Abwehr II, die hem belast had – samen met Georges Hollevoet – een valse ontsnappingsroute naar het UK te organiseren. Zie: Verhoeyen, Spionnen aan de achterdeur, p. 477-490.*

[73] NA Archief Ambassade Parijs 1944-1954, 1199. Brief dd 20-12-1945 van M.H.C. Janse aan Weidner met als bijlage een rapport inzake Van der Woude dd 19-12-1945 van Janse.

[74] Wellicht consul D.G.C. Middelburg in Hong Kong.

[75] Ten tijde van zijn bezoek aan Toulouse had Janse daar contact met Schoenmaeckers. Hij waarschuwde hem toen voor Van der Woude en deelde hem mee 'verdenkingen tegen van der Woude' te hebben. 'De verdenking is voortgekomen uit het feit, dat van der Woude te gemakkelijk kon reizen, hetgeen in die dagen voor een vreemdeling zonder speciale vergunning van de Duitschers niet mogelijk was en slechts met zeer veel moeilijkheden gepaard ging. Hij was in het bezit van Duitsche papieren voor meerdere reizen niet alleen in Frankrijk doch zelfs

winnen van H.M.J.E.A. Schoenmaeckers, iemand die tijdens de Eerste Wereldoorlog voor GS III had gewerkt en in juni 1939 weer aan deze dienst werd toegevoegd, volgens hem als 'chef van de Nederlandse Inlichtingendienst voor Limburg en verbindingsofficier tussen Belgische en Franse Generale Staven.'[76] Hij was na de Duitse aanval via Brussel naar Parijs vertrokken waar hij voor een maand werd ingedeeld bij de Franse Generale staf. Daarna verbleef hij in Cauterets bij Lourdes. 'Ik behield mijn verbindingen met de Geallieerde Inlichtingendienst, zo ook met de Nederlandse Inlichtingendienst te Londen. Mijn inlichtingen voor Londen liepen over een Belg, genaamd: Dumont. Dumont woonde in de omgeving van Lourdes en ik gaf mijn inlichtingen ook over Georg van de Maesen, dien consul-generaal te Lissabon was. Mijn naam als inlichtingengever was te Londen niet bekend, daar de inlichtingen liepen over genoemde personen.' Helaas zijn het allemaal onbekende namen. Ongeveer eind 1943 kreeg hij van Janse een brief waarin Van Charente werd aanbevolen. In die tijd waren ook de V-mannen Jos Hoosemans en F.E.H. Jelinger – beiden waren al voor de oorlog actief geweest als V-man – in Frankrijk op zoek naar Schoenmaeckers. Jelinger kende 'Frans' Schoenmaeckers van gezicht, maar het lukte hem niet deze te traceren.[77] Na de ontmoeting met Schoenmaeckers vertelde Van Charente hem dat hij medewerker was van het Devizenschutzkommando èn spion van de Nederlandse regering. Schoenmaeckers vertrouwde hem en waarschuwde voor het gevaarlijke karakter van zijn dubbelrol.[78] Toch stuurde hij Van Charente met een testboodschap naar H.A.C. Fabius, oud-hoofd van GS III. Deze wantrouwde Van Charente echter meteen.[79]

Later trachtte Van Charente zijn rol te kleineren door op te merken: 'Wanneer ik "fout" geweest was zou ik de gevaarlijke verbinding die tussen generaal Fabius van G.S. III en Kol. Schoenmaeckers bestond aan de Duitschers hebben medegedeeld hetgeen onvoorwaardelijk de arrestatie van generaal Fabius tot gevolg zou hebben gehad.'[80] Een arrestatie was dan mogelijk onafwendbaar geweest, maar het bewijs voor deelname aan tegen de bezettende macht gerichte actie zou met Van Charentes mededeling niet geleverd zijn; Fabius zou waarschijnlijk niet lang vastgezeten hebben. Hij lichtte de Ordedienst (OD) in over zijn wantrouwen jegens Van Charente en kreeg te horen dat het een Duitse spion was. Hoe wist de OD dat?

Van Charente had geprobeerd de OD te infiltreren, maar hij werd gewantrouwd. De OD verzond op 22 januari 1944 een telegram naar Bureau Inlichtingen (BI), de Nederlandse inlichtingendienst in Londen. Omdat het illustratief is voor de moeilijkheden in Nederland en aan de overzijde, citeren we voluit. 'wordt gewantrouwd van der woude vermoedelijk schuilnaam ca vier vijf jaar kaal lang een zeven vijf grote neus vlekkerig gezicht beweert vliegerofficier van zeventien te zijn en zwager van consul generaal duco middelburg londen en opdracht te hebben van overste schoemaker stop kunt u inlichten'.[81]

BI antwoordde op 9 februari: 'genoemd persoon dient bijzonder te worden gewantrouwd stop middelburg kent hem niet en is geen zwager van hem punt schoemaker werkt niet voor ons en gij moet ook hem wantrouwen stop hij en van der woude staan via parijs ook in contact met bern stop wij waarschuwden bern reeds om contacten af te breken'.

De chef staf Algemeen Hoofdkwartier OD jonkheer P.J. Six verbaasde zich: hij had Schoenmaeckers van GS III gekend en dit verifieerde hij bij Fabius. Op 3 maart vroeg hij Londen: 'moet w[oude] geelimineerd worden stop verbazen ons dat aan zeer goed bekenden sch[oenmackers] getwijfeld wordt stop met hem hebben wij echter geen contact doch vs haro niet maartens wel'.

BI antwoordde op 15 maart: 'woude moet worden geelimineerd hij heeft in parijs ook alles verraden stop wij wantrouwen sch niet persoonlijk doch vreezen zijn vermoedelijk contact met andere besmette personen stop bovendien werkt sch zeer amateuristisch en beweert te werken voor c.s. 5 stop hij zegt steeds rapporten door te zenden van welke echter nooit een londen bereikte'.

Er werd een plan beraamd om Van Charente te liquideren, maar tijd om het uit te voeren was er niet meer: de verzetsman J. Gelderman (alias Van Houten) werd met een aantal medewerkers gearresteerd. J.B. van Delden (alias Van der Meij) had J.C. Broekema, chef staf van OD Gewest IX, te goeder trouw in contact gebracht met Van Charente; Van Delden werd op 25 februari gearresteerd, Broekema op 28 maart.[82]

---

voor meerdere reizen naar Nederland.' Janse weet zijn eigen arrestatie, op 13-1-1944, aan Van der Woude. De Gestapo stelde hem daarna vragen over Weidner, Schoenmaeckers, zijn zwager kapitein Hiemstra in Nederland (wellicht W.E. Sanders), De Bas Backer, Jacquet, Laatsman en Aarts.

[76] Kluiters, *De Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten*, p. 391.\ AMJ CABR, K.E. van Charente. PV dd 11-3-1948, verhoor H.M.J.E.A. Schoenmaeckers.

[77] NA BNV, 2855. BNV-ondervragingsrapport inzake F.E.H. Jelinger dd 12-4-1946; BNV-rapport inzake verhoor B. Huls dd 12-11-1945.

[78] AMJ CABR, K.E. van Charente. Brief dd 13-3-1951 van Ch.H.M. van Oppen aan K.W.P. Klaassen, onder zijn nieuwe naam medeondertekend door Schoenmackers (hij was toen werkzaam als administrateur in Lanaken, België).

[79] AMJ CABR, K.E. van Charente. PV dd 9-6-1946 van zitting, verklaring Fabius.\ Schermend met de naam van Schoenmaeckers als zijn chef in Perpignan trachtte Van Charente in de zomer van 1943 ook de Twentse Ordedienst te infiltreren. Hilbrink, *De illegalen*, p. 208-209.

[80] AMJ CABR, K.E. van Charente. Verklaring, ongedateerd, anoniem [Van Charente].

[81] AMJ CABR, K.E. van Charente. PV dd 7-3-1949, verhoor P.J. Six.

[82] AMJ CABR, K.E. van Charente. PV dd 11-3-1948, verhoren Broekema en W.E. van Boetzelaer.\ Er bestond ook nog een relatie tussen Van Delden en de van dubbelspel verdachte illegale werker H.G. Klatt. Bijzonderheden daarover zijn niet bekend. Klatts zaak werd op 28-1-1949 geseponeerd. AMJ CABR, H.G. Klatt.

De Duitsers probeerden ook Schoenmaeckers in maart 1944 te arresteren, maar deze was toevallig afwezig en wist te ontkomen. Het staat echter allerminst vast dat Van Charente de hand in zijn dreigende arrestatie heeft gehad. Een medewerker van Schoenmaeckers ter plaatse, J.H.M. Straetmans, had ook contact onderhouden met Van Charente en er werd geen poging ondernomen hem te arresteren.[83]

Een onopgehelderd punt dat Van Charente ter verdediging van zijn handelen aanvoerde, was het volgende. Hij beweerde dat Schoenmaeckers hem in november 1943 naar Parijs stuurde met de opdracht graaf Bernadotte het voorstel over te brengen 'enkele gevangen Duitsche spionnage-agenten, o.a. Dr. Raschke uit Bremen, uitgewisseld te krijgen door Zweedse bemiddeling tegen enkele gevangen engelsche spionnage-agenten in Duitschland. Ook deze opdracht heb ik met succes volvoerd; de uitwisseling is inderdaad tot stand gekomen in Maart 1944.'[84] Kennelijk refereert hij aan Bernadotte die van het Zweedse Rode Kruis de taak had gekregen de vrijlating en evacuatie van gevangenen in Duitsland te begeleiden, gebeurtenissen die mede zouden zijn veroorzaakt door Felix Kersten, de massage-arts van Himmler, bekend als 'helper van velen maar ook als een fantast en opsteller van valse documenten'.[85] Al met al lijkt het onwaarschijnlijk aangezien Hitler al in 1941 uitwisseling van agenten verbood.

Van Charente werd op 11 juli 1945 in Amsterdam gearresteerd.[86] Wegens verraad, onder andere van Gelderman en Van Delden, werd hij op 23 juli 1949 tot de doodstraf veroordeeld; die straf werd op 14 december 1950 omgezet in levenslang. Op 31 oktober 1951 werd het vonnis veranderd in twintig jaar en terbeschikkingstelling van de regering.[87] Bij Koninklijk besluit van 14 augustus 1953, nummer 43, werd zijn straf met een jaar verminderd.

Außenstelle Uedem

Omdat de arrestaties ten gevolge van het Hannibalspiel interfereerden met het belangrijkere Englandspiel van Giskes en Schreieder werd het werk van de Vorgeschobene III F teruggedrongen naar Wilhelmshaven. Eind 1944 kwam de Ast toch weer terug in Nederland. Daar werd het Marine Sonderkommando Nord onder commando van H. Meijer opgericht; hij vestigde zijn hoofdkwartier te Hengelo.[88] Außenstelle Groningen stond onder commando van Oberleutnant Schauenburg, Außenstelle Zwolle met ingang van 19 februari[89] onder commando van Oberleutnant T. Morstein-Marx en Außenstelle Uedem met ingang van 15 januari 1945 onder commando van Oberleutnant Ulrich Schwartz.[90] De algemene taak was het beschermen van marine-belangen in Nederland en het Sonderkommando behoorde daartoe relevante informatie uit te wisselen met FAK 306 van Von Feldmann. Volgens deze laatste was Meijer echter weigerachtig in het delen van vergaarde gegevens.

In de tweede helft van december 1944 kreeg Ludger Abts van zijn chef Meijer opdracht een van diens agenten in te zetten als linecrosser: dus een verschuiving van contraspionage naar een spionagetaak.[91] J.E. van Iersel was als bakker werkzaam te Wilhelmshaven en verstrekte Abts gegevens over daar in werkkampen verblijvende dwangarbeiders.[92] Op oudejaarsdag 1944 vroeg Abts hem of hij de linies wilde oversteken om daar gegevens te verzamelen. Van Iersel stemde toe en hij werd naar Hengelo overgebracht. Vervolgens werd hij door Abts en Meijer per auto naar Rotterdam gebracht, waar hij door Kapitänleutnant Buschkemper werd geïnstrueerd. Begin januari 1945 werd hij door Duitse mariniers het Hollands Diep overgevaren; het was de bedoeling op de landingsplaats een zaklantaarn te verbergen om daarmee drie dagen later driemaal een kort lichtsignaal te kunnen geven teneinde weer naar het noorden te worden vervoerd. Hij werd echter door een wantrouwige boer naar een Britse legerpost gebracht en daar gearresteerd. Op 29 september 1948 werd hij tot vier jaar en zes maanden gevangenisstraf veroordeeld.

---

[83] AMJ CABR, K.E. van Charente. Brief dd 2-11-1950 van Straetmans aan K.W.P. Klaassen.\ Straetmans' zoon (G.M.H.H. Straetmans) is een medewerker geweest van P. Koster. De Graaff, Trefpunt Venlo.

[84] AMJ CABR, K.E. van Charente. Verklaring, ongedateerd, anoniem [Van Charente].

[85] De Jong, *Het Koninkrijk...* 10b II, p. 1149, 1155-.\ De SOE-medewerker in Stockholm die als Britse vertegenwoordiger betrokken was bij Bernadottes uitwisselingsprogramma rept niet van de uitwisseling van agenten. Ewan Butler, *Amateur agent*, London, Harrap, 1963.

[86] AMJ CABR, K.E. van Charente. Arrest report dd 13-7-1945.

[87] Omdat Van Charente een kindermeisje zwanger had gemaakt, scheidde zijn vrouw in maart 1937 van hem; hij deed vervolgens een zelfmoordpoging. AMJ CABR, K.E. van Charente. PV dd 11-3-1948, verhoor E. Sprajc.

[88] NA BNV, 2640. CSDIC sixth interim report on Major Adolf von Feldmann dd 25-10-1945. Marine Sonderkommando Nord ressorteerde onder Marine Oberkommando West te Wilhelmshaven.

[89] NA BNV, 3037. Rapport inzake Marx, ongedateerd [juli 1946].

[90] AMJ CABR, W.Th.M. Geelen. Rapport inzake Geelen dd 17-1-1946 van H. Koster (BNV).\ AMJ CABR, A.P. Tresfon. PV dd 9-10-1946, verhoor Schwartz.\ Außenstelle Uedem was gevestigd in Gasthaus Franken in de Keppelnstraße; in februari 1945 werd deze eenheid verplaatst naar Aldekerk en van daar naar Diersfort.

[91] AMJ CABR, J.E. van Iersel. PV dd 28-8-1948, verhoor Abts.

[92] AMJ CABR, J.E. van Iersel. PV van zitting dd 17-9-1948; PV dd 28-5-1946, verhoor Van Iersel.

In het onderstaande figureren Abts en Schwartz, terwijl ook Geelen weer even opduikt, maar we beginnen met A.P. Tresfon, iemand die van augustus 1935 tot aan de Duitse capitulatie lid was van de NSB.[93] Door dit lidmaatschap was hij al in 1938 in contact gekomen met Hoosemans.[94] Of dit contact al voor de oorlog uitmondde in voor Duitsland gepleegde spionage – we behandelen Hoosemans' vooroorlogse spionage zo dadelijk onder 'Boegheim' – is onbekend gebleven. Op dertigjarige leeftijd had Tresfon het Algemeen Bemiddelings Kantoor opgericht, een firma voor de handel in auto's, banden, oliën, vetten en ijzer- en houtwaren.[95] Hij hield kantoor in zijn woning aan de Beukenlaan in Schiebroek tot hij dit verhuisde naar de 's-Gravendijkwal in Rotterdam.[96] Op dit adres huisde tevens de Rotterdamse afdeling van de Centrale Inlichtingendienst van de NSB. Na de oorlog ontkende hij geweten te hebben dat deze dienst daar was gevestigd, maar er zijn sterke indicaties dat hij er werkzaamheden voor heeft verricht.[97]

Volgens Hoosemans was het omstreeks 1941 dat hij Tresfon als 'correspondent' in Rotterdam voor III F van Ast Niederlande aannam; hij betaalde hem daarvoor toen 40 gulden per week. Tresfon werkte enkele maanden voor de Abwehr tot Hoosemans daar door Giskes werd ontslagen; volgens Hoosemans had Tresfon 'nooit iets bijzonders' bericht. Tresfon zelf ontkende te hebben geweten dat hij via Hoosemans aan de Abwehr rapporteerde; hij had slechts inzake 'zwarte handel' aan het 'Handels- en Informatiebureau Max Hoosemans' bericht. Hij ging financieel goed boeren door leveranties aan de Wehrmacht en had de Abwehr niet meer nodig.[98] Toch bleef hij zijn relatie met Hoosemans onderhouden en naar eigen zeggen kwam Tresfon in de winter van 1944 op 1945 in contact met Doktor Meijer van Ast Wilhelmshaven.[99] Eind maart 1945 kreeg Schwartz van Meijer opdracht zijn Außenstelle naar Rotterdam te verplaatsen.[100] Daartoe had hij op 1 april in Tresfons huis in Baarn nog een bespreking met Meijer en Tresfon zelf die zorg zou dragen voor Schwartz' plaats van vestiging; dat werd op 3 of 4 april een Kralingse villa aan de Oudorpweg (Tresfon ontkende die bemiddeling).

Schwartz had natuurlijk agenten nodig; op 5 april stuurde Meijer hem J.A. Izaks, Geelen en Abts die met de fiets vanuit Amsterdam in Rotterdam aankwamen.[101] Tresfons secretaresse Kitty van der Have was die dag jarig en besloten werd op de nieuwe Außenstelle een feestje te geven.[102] Daar aanwezig waren Tresfon, Oberfunkmeister Georg Hofmann, Abts, Kitty en Obergefreiter Johann Grill. Deze laatste was een vriendje van Kitty en had haar bloemen gebracht. Hij stelde Schwartz echter op de hoogte van een door de illegaliteit voorgenomen aanval op de Außenstelle; dit had hij van Kitty gehoord die in contact met de ondergrondse stond. Schwartz geloofde het verhaal maar half doch vroeg de Marine Hafenkommandant toch om toewijzing van een bewakingseenheid. 'Ik wees deze menschen dien avond, toen het donker werd, een post aan in de nabijheid van de villa.' Later op de avond verschenen Izaks en Geelen nog op het feest, maar Schwartz vroeg hen in verband met de mogelijke aanval weer te vertrekken; daarop verdwenen ze. 'Te 11.08 uur dien avond viel het eerste schot en bleek mij [Schwartz] dus dat Grill niet overdreven had.' De journalisten Scherphuis en Verhey beschrijven Kitty van der Have uitgebreid in *Vrij Nederland* en daarom kan worden volstaan met te vertellen dat bij de overval een lid van de Landelijke Knokploegen (LKP) dodelijk gewond raakte en op 9 april overleed.[103] De LKP verdacht Kitty van verraad maar kon haar pas na de bevrijding verhoren, omdat ze met hulp van Izaks met Schwartz in Amsterdam was ondergedoken.[104] Op 5 juni bekende ze tegenover leden van de LKP haar verraad en die avond werd ze geliquideerd; haar lijk werd zes dagen later gevonden in twee aan elkaar genaaide en met stenen verzwaarde zakken in het Boerengat: een gebruikelijke vorm van 'stille liquidatie'. Het is overigens zeer de vraag of ze verraad heeft gepleegd in de zin die daaraan wordt gegeven. We hebben hier slechts de verklaring van de liquidatieploeg voor, waaronder de latere doctor H.J. Scheffer; naar de echte motieven kan slechts worden gegist.

---

93 AMJ CABR, A.P. Tresfon. PV dd 7-8-1947, verhoor Tresfon; NSB-zakboekje dd 17-10-1940 (stamboekno 55243).

94 AMJ CABR, A.P. Tresfon. PV dd 15-1-1946, verhoren Tresfon en Hoosemans.

95 AMJ CABR, A.P. Tresfon. PV dd 25-4-1947.

96 In 1942 werd Tresfons kantoor gevestigd aan de Westersingel, later aan de Eendrachtsweg te Rotterdam; in 1943 werd het kantooradres Nicolaas Beetslaan 48 in Baarn.

97 AMJ CABR, A.P. Tresfon. PV dd 7-8-1947, verhoor D. Hatenboer ea.

98 Tresfon leverde bijvoorbeeld in 1944 zo'n 150 slagersmessen: dit waren oorspronkelijk voor Nederlands-Indië bestemde sabels geweest die gehalveerd en opnieuw geslepen waren. Omdat Tresfon na de oorlog een deel der boekhouding had vernietigd, kon de exacte aard en omvang van zijn zakelijke activiteiten niet worden bepaald. AMJ CABR, A.P. Tresfon. PV dd 25-4-1947, verhoor M.J.Ch. Johanns.

99 AMJ CABR, A.P. Tresfon. PV dd 11-1-1947, verhoor Tresfon.

100 AMJ CABR, A.P. Tresfon. PV dd 9-10-1946, verhoor Schwartz. Hij was op 15-1-1945 benoemd tot commandant van Außenstelle Uedem.

101 AMJ CABR, A.P. Tresfon. PV dd 11-1-1947, verhoor Izaks.

102 AMJ CABR, A.P. Tresfon. PV dd 11-1-1947, verhoor Schwartz.

103 Ageeth Scherphuis; Elma Verhey, De dood van Kitty van der Have, *Vrij Nederland*, 25-12-1999; zie ook Van der Pauw, *Guerrilla in Rotterdam*, p. 290-294, 297.

104 Izaks werd bij vonnis van 25-1-1947 voorwaardelijk buiten vervolging gesteld. AMJ CABR, J.A. Izaks.

De Duitsers en agenten bleven ongedeerd, al was het zaak de Außenstelle te verhuizen; medio april gebeurde dat via het Westplein naar een ruimte boven de Cineac aan het Buitenhof in 's-Gravenhage. Geelen, Hoosemans en Tresfon vertoefden in die tijd in een pension aan de Schiedamschesingel.[105] Tresfon werd op 9 oktober 1948 tot een jaar veroordeeld; bij Koninklijk besluit van 30 augustus 1949, nummer 87, kreeg hij kwijtschelding van 10.000 gulden subsidiair zes maanden. Tresfon of Geelen heeft nog geprobeerd om NSB'er B.W. Nijhof, een stuurman grote vaart, in te schakelen bij Schwartz' pogingen om linecrossers naar Noord-Brabant te sturen, maar door de loop van het geallieerde offensief kwam dat er niet meer van. Nijhof ontkende deze bereidheid evenwel.[106]

Boegheim

Op één van de V-mannen van Ast Wilhelmshaven wordt hieronder nader ingegaan: Joop Boegheim, met ingang van 15 februari 1942 onder nummer E 839 bij III F van de Ast ingeschreven als V-man met de agentennaam Van Wees (later veranderd in Willemse); aliassen waren Joop van Dam en Moritz.[107] In een verklaring uit 1941 somde Boegheim een aantal punten uit zijn leven op.[108] Op 7 april 1933 werd hij met stamboeknummer 2301 lid van de NSB en meteen ook wachtmeester bij de WA; in die laatste functie had hij het WA-kader opgeleid. Hij was twee jaar lang instructeur van de gewapende afdeling der Bijzondere Vrijwillige Landstorm in 's-Gravenhage geweest; vier jaar instructeur van de mitrailleursecties van de Haagse Burgerwacht (waarvan hij drie jaar bestuurslid was); hij verwierf het kampioenschap mitrailleurschieten voor Nederland en hij werd kampioen geweerschieten voor Zuid-Holland. Na diverse baantjes richtte hij met behulp van een lening à 2.000 gulden van zijn verloofde de Foto-chemigrafische Drukkerij Boegheim en Woerlee op aan de Bazarlaan in 's-Gravenhage.[109]

Abts vroeg hem te helpen bij het opsporen van een naar Nederland gevluchte Duits officier met tekeningen van vliegtuigen of iets dergelijks. Het is onduidelijk in hoeverre het Abts is gelukt kennis te vergaren over deze Duitse officier. Onder *Een stel apart: Protze en Skrodzki* 'Hooper en Van Buuren' is daar nader op ingegaan.

Boegheims advocaat schreef na de oorlog: 'Later kwam Abs [sic] nog wel bij Boegheim aan de zaak met soortgelijke verzoekjes en bij de laatste gelegenheid leerde Boegheim een zekere Janssen uit Goch kennen. Eindelijk komt dan de naïeve, idealist Boegheim erachter, dat deze lieden aan een inlichtingendienst van de partij verbonden waren.'[110] H. Karsten, de opsteller van een resumé betreffende Boegheims verhoor, schreef: 'Zoals ik verklaarde is Boegheim het type van een "Streber" hetgeen ook blijkt uit de verklaringen van zijn mede-verdachten, waaruit blijkt dat Boegheim graag snoefde over zijn rijke schoonouders en zijn ontwikkelde vrouw [dochter van een apotheker en celliste in het kamerorkest van Theo van der Pas].' 'Daarnaast komt dat Boegheim in wezen een "avonturier" is en een baan als spion en contra-spion, uiteraard, zeer ambieerde. Ook al omdat hij met deze gewichtigdoenerij zijn schoonfamilie kon intimideren. Dit soort werk lag een persoon als Boegheim uitermate. Boegheim is niet gespeend van intelligentie, zodat hij in dit werk inderdaad iets kon presteren.'

De drukkerij liep niet goed en Joop Boegheim deed hem over aan zijn broer. Eind augustus 1939 vertrok hij naar Duitsland, waar hij als monteur ging werken.[111] Daar kreeg hij bezoek van Janssen die hem een beter betaalde baan aanbood. Hij ging daar op in en besloot vanwege de ruimere financiën te trouwen met zijn verloofde. Eind 1939 vertelde Janssen hem zich te melden bij Hauptmann Paulussen en Oberleutnant Kleinschmidt, beiden van Ast Münster. Eind februari 1940 reisde hij voor zijn eerste opdracht met Paulussen en Schneeweiss naar Goch, waar Janssen hem het doel vertelde. Er was een melding binnengekomen dat er in Vlissingen tienduizend Engelsen waren geland. Boegheim maakte een reis naar Vlissingen en rapporteerde vervolgens aan Janssen over de afwezigheid van die Engelsen. Hij werd ook een keer naar Delfzijl gestuurd waar het café Stad en Lande een trefpunt voor Engelse en Franse spionnen zou zijn. Hij moest voor Janssen te weten komen met welke Duitsers die spionnen daar contact hadden. De reis leverde geen resultaten op. Na de oorlog kon aan de hand van het nachtregister van hotel Poppens worden vastgesteld dat Joop zich daar op 28 februari 1940 had ingeschreven.[112]

---

[105] AMJ CABR, A.P. Tresfon. PV dd 11-1-1947, verhoren L.C.A.D. Boekwijt en Tresfon.

[106] AMJ CABR, A.P. Tresfon. PV dd 11-1-1947, verhoor Nijhof.\ In Nijhofs CABR-dossier werd geen enkele Abwehr-relatie aangetroffen.

[107] AMJ CABR, J. Boegheim. Cartotheekkaart van Ast Wilhelmshaven.\ Van Lieshout, *Het Hannibalspiel*, p. 212, 221.

[108] AMJ CABR, J. Boegheim. Verklaring dd 8-1-1941 van Boegheim.

[109] AMJ CABR, J. Boegheim. Resumé dd 11-8-1948 van PV, verhoor Boegheim.\ De drukkerij liet het pan-Germanistische blad *Imperator* van de persen rollen. De hoofdredacteur ervan, Denis Hatenboer, onderhield contacten met de Fichte Bund. Via deze contacten werd hij naar eigen zeggen in april 1940 benaderd door een Duitser uit Dresden met het verzoek geallieerde scheepsbewegingen naar en vanuit Rotterdam te gaan doorgeven; hij weigerde. NA BNV, 2755. Rapport inzake verhoor van D. Hatenboer dd 28-11-1945, no 85/1.\ De Jong, *Het Koninkrijk*... 5 I, p. 276.

[110] AMJ CABR, J. Boegheim. Pleitnota, ongedateerd, van K.W.P. Klaassen.

[111] AMJ CABR, J. Boegheim. PV dd 11-8-1948, verhoor Boegheim.

[112] AMJ CABR, J. Boegheim. PV dd 11-8-1948, verhoor G. Bosch.

Kleinschmidts laatste opdracht voor Boegheim was het schaduwen van een zekere Arno, een alias van R.W.L. Christmann. Boegheim zelf dateert deze opdracht kennelijk in 1940, maar Christmann noemt het jaar 1939.[113] Christmann werkte oorspronkelijk voor de Franse inlichtingendienst, maar werd door Giskes gedraaid. 'Over mijn reis in 1939 naar Amsterdam voor de Abwehrstelle Münster het volgende. Ik woonde in die tijd in Osnabrück en ontving daar over de SD de bevelen van Münster. De SD te Osnabrück vertrouwde mij echter niet en zodoende is het mogelijk geweest dat, over Janssen[[114]] uit Gogh [sic] bevel is gekomen van het Reichssicherheitshauptamt uit Berlijn, om mij te laten schaduwen.' In werkelijkheid had de SD er echter hoogstwaarschijnlijk niets mee te maken en kwam de opdracht dubbelagent Christmann te schaduwen rechtstreeks uit Münster. In Amsterdam overnachtte Christmann onder het alias Class in hotel De Rode Leeuw en ontdekte daar dat hij geschaduwd werd. Hij wist Boegheim te bedotten. De eigenschap anderen voor de gek te houden, vooral voor een dubbelagent een onmisbare eigenschap, verhindert het zonder meer aannemen van Christmanns beweringen.

Naar eigen zeggen volgde daarna een periode waarin de Abwehr geen beroep op Boegheim deed. Het lijkt redelijk daar een kanttekening bij te plaatsen. De NSB, en ook anderen, waren op de hoogte van zijn kampioenschap mitrailleur- en geweerschieten. Boegheim zou net zoals Abts een prima kandidaat zijn geweest voor de Brandenburgers die Nederland in mei 1940 zouden binnentrekken.[115] Boegheim zal zijn eventuele medewerking daaraan koste wat het kost geheim hebben willen houden. Zijn opdrachten van Ast Münster moet hij dan qua tijdstip hebben verschoven. Het jaar waarin hij Christmann schaduwde, volgens Boegheim 1940 en volgens Christmann 1939, is een indicatie in die richting. Als Boegheim zijn opdrachten voor het merendeel in 1939 heeft uitgevoerd, is er in 1940 meer dan voldoende tijd geweest voor een grondige opleiding voor een taak bij een Sondertrupp.

Eind 1940 kreeg Boegheim een baantje bij een organisatie die zijn advocaat later zou noemen de 'A(lgemeen) T(oezicht) L(eden), een interne inlichtingendienst der NSB, wiens taak het was, verschillende leden te toetsen, kwesties te onderzoeken en hierover rapport uit te brengen. Een zuivere partij-aangelegenheid, dus.' Boegheim kwam met een salaris van 100 gulden per maand rechtstreeks te werken onder het hoofd van deze ATL, P.G. de Jager Meezenbroek, volgens mede-NSB'er Rost van Tonningen in een brief aan Himmler 'einer der grössten Lumpen in der Bewegung'.[116] De Jong geeft de ATL een andere naam: de Centrale Inlichtingen Dienst (CID).[117] Deze organisatie had volgens hem vier afdelingen: 'afdeling I was de afdeling interne organisatie; afdeling II bracht gegevens over de leden en aspirant-leden der NSB bijeen (en kreeg daartoe, wij weten niet hoe, spoedig de beschikking "over de volledige kartotheek van Nederlanders die een strafvonnis achter de rug hebben, die uit de ouderlijke macht zijn ontzet, enz."), afdeling III verzamelde inlichtingen over acties die tegen de NSB beraamd werden (verstoren van vergaderingen bijvoorbeeld) en bij afdeling IV kwamen de gegevens terecht die betrekking hadden op illegale activiteiten van Nederlanders.'[118] De organisatie vormde dus een reëel gevaar voor Nederlanders en mag niet worden afgedaan als een 'zuivere partij-aangelegenheid'.[119]

Op de cartotheekkaart van Wilhelmshaven is te lezen dat Boegheim in 1941 in dienst was gekomen van Ast Niederlande. Zelf stelde hij dat dit 'absoluut onjuist' was, maar zijn oud-collega P. Rothert wist 'pertinent' dat Boegheim 'gedurende een groot gedeelte van 1941' bij Ast Niederlande had gewerkt.[120] Op 15 februari 1942 trad hij als V-man in dienst van Ast Wilhelmshaven. 'Mijn werk was het opsporen van spionnagelijnen gericht tegen den Duitschen Weermacht.' In die hoedanigheid zou hij samen met Gé Stellbrink (alias Bob de Goede alias Roberts) de

---

[113] AMJ CABR, J. Boegheim. PV dd 23-10-1948, verhoor Christmann.

[114] Christmann meende, waarschijnlijk abusievelijk, dat Janssen een 'zoogenaamde SD.spitze in de Abwehrstelle Münster' was.

[115] Abts was tijdens de oorlog verbonden aan Ast Wilhelmshaven; hij was V-man-leider voor het ontdekken van pogingen tot sabotage en spionage door dwangarbeiders in Duitsland. AMJ CABR, J. Boegheim. Afschrift rapport dd 25-7-1948 van H. Karsten.

[116] Barnouw [ed], *Correspondentie van mr. M.M. Rost van Tonningen* II, p. 373.

[117] De Jong, *Het Koninkrijk*... 6 I, p. 377-.\ De CID werd in oktober 1940 opgericht door De Jager Meezenbroek, met stamboekno 2123 een vroeg lid der NSB. Omdat de CID zich ook met Duitsers bemoeide, werd hij in 1941 door de bezetter verboden. De dienst werd met een iets beperkter taakomschrijving voortgezet als de ATL. AMJ CABR, P.G. de Jager Meezenbroek. PV dd 22-12-1948, verhoor M. Kardoes; aanstelling tot kringleider dd 9-7-1934; rapport dd 16-6-1941 van hoofd CID.

[118] De ATL maakte gebruik van kleine gedrukte standaardbriefjes die naar de diverse gerechtshoven werden gestuurd. Op zo'n briefje werd dan een uittreksel uit het strafregister gevraagd van een met de hand in te vullen persoonsnaam: 'Een en ander ten behoeve van de Afd. A.T.L. der N.S.B.' AMJ CABR, D.J.R. de Jong.

[119] Zo infiltreerde de CID in maart 1941 de organisatie van *Vrij Nederland*, waarbij werd samengewerkt met de procureur-generaal, de Documentatiedienst van de Haagse politie en de Sicherheitsdienst. Het resultaat was de arrestatie van 121 personen en de inbeslagname van vuurwapens, springmiddelen en enkele tienduizenden stuks patronen. Volgens J.J. van Drunen van Ast Niederlande was De Jager Meezenbroek ook werkzaam geweest voor de Abwehr. In een anoniem rapport uit juni 1941 was sprake van een onderhoud met iemand (Doktor Reuter?) van Abwehr Berlijn: 'De samenwerking werd tot nu toe geleid via Munster, doch is thans veranderd in Berlijn.' Mogelijkerwijs sloeg dit op de lijn Herdtmann – Nest Keulen van Ast Münster. AMJ CABR, P.G. de Jager Meezenbroek. Rapport dd 16-6-1941 van hoofd CID; PV dd 22-12-1948, verhoor Van Drunen; rapport dd 18-6-1941, anoniem.

[120] AMJ CABR, J. Boegheim. PV dd 11-8-1948, verhoren Boegheim en Rothert.

basis leggen voor wat later het Hannibalspiel werd genoemd. Daarnaast was hij verantwoordelijk voor het oppakken van mensen die trachtten deel te nemen aan verzet tegen de Duitsers. Onder het alias Van Dam deed hij zich voor als illegaal werker die via zenders contact had met Engeland. Hij had een persoonsbewijs op die naam en verder kon hij zich 'legitimeren' aan de hand van door Radio Oranje uitgezonden radioboodschappen, een uitvloeisel van het Englandspiel. In maart 1944 verhuisde hij vanuit 's-Gravenhage naar Beekbergen.

Eind april 1944 ontmoette Boegheim in de woning van Herdtmann aan de Maliebaan 92 in Utrecht Bodens van FAT 365.[121] Julius Herdtmann woonde in 1933 te 's-Gravenhage en had daar als medelid van de NSB Boegheim leren kennen.[122] Later was Herdtmann de hoogste NSB-man in Duitsland geworden en daar ontmoette hij Boegheim weer. Herdtmann leerde daar ook Bodens kennen die toen Wissenschaftlicher Referent was bij het provinciaal bestuur in die stad. Temeer omdat Boegheim Herdtmann al voor mei 1940 kende, is het eerder geuite vermoeden gerechtvaardigd dat Boegheim lid van een der Sondertrupps kan zijn geweest. Hij wordt niet vermeld in Walthers lijstje van Sport und Spiel-leden, maar naast het opleidingskamp Asperden van Walther waren er minstens nog twee andere kampen waar Walther zelf verder niets van wist.[123] Vele Nederlanders, mogelijk zo'n honderd man, van de Sondertrupps zijn onbekend gebleven. Boegheim kon zijn eventuele deelname dan ook makkelijk ontkennen.[124] Hij kende Herdtmann wel en hij had ook wel eens een vergadering bijgewoond, maar met sportoefeningen had hij nooit iets te maken gehad: hij had het te druk gehad met zijn werk als monteur in Essen.

Tijdens de oorlog woonde Herdtmann te 's-Gravenhage, maar moest op een gegeven moment met zijn familie evacueren. De Abwehr huurde voor hem een woning in Utrecht die hij als tegenprestatie beschikbaar moest houden voor ontmoetingen tussen de Abwehr en haar agenten.[125] Herdtmanns woning in Utrecht werd ook gebruikt als opleidingscentrum voor marconisten. Herdtmann zelf vertoefde naar eigen zeggen veel in het ziekenhuis en wist daardoor niet van de dagelijkse gang van zaken.[126] Hij maakte in die tijd wel gebruik van het alias Van der Heide[127], maar een plausibele verklaring kon hij daar niet voor geven.

Er waren twee seininstructeurs: de Rijksduitser Harry Piehl en G.J.J. Slokker (alias Gerhard[128]).[129] De laatste was in maart 1944 door Bodens aangesteld en kreeg in de periode april - juli 1944 A. Damen (alias Kroese en/of J.F. Kroezen[130]) als cursist.[131] Tony Damen was als V-man voor III F werkzaam geweest en woonde in de periode april tot 19 september 1944 op de Maliebaan 92 waar een Stadtbüro van de Abwehr was gevestigd.[132] De andere twee cursisten, Boegheim en G.C. van Bree, werden door Piehl opgeleid.[133] Boegheim en Van Bree begonnen de cursus op 1 mei 1944 die volgens Boegheim over drie maanden gespreid zo'n 55 uur duurde.

De Amsterdamse begrafenisondernemer Van Bree[134] was naar eigen zeggen gearresteerd als medewerker van C.J.A. ter Galestin, een Haagse LO-medewerker en hij was door V-man Harry Rouwendal voor de keuze gesteld: voor de Duitsers werken of mét zijn vrouw worden vermoord. Die keuze was simpel geweest. Door toedoen van Van Bree (alias G en Gerard) en Rouwendal vielen 28 vliegeniers in handen van de Sipo; Ter Galestin zelf werd op 13 december 1943 in het Belgische Bergen gearresteerd en begin september 1944 in Vught doodgeschoten.[135] Er is

---

[121] In het kader van een evacuatie vanuit 's-Gravenhage had Herdtmann begin maart 1944 het adres Maliebaan 92 toegewezen gekregen. AMJ CABR, H. Herdtmann. PV dd 22-11-1946, verhoor Herdtmann.\ Dat stemt overeen met Damens mededeling dat het Stadtbüro vanaf februari 1944 op de Maliebaan 92 was gevestigd. AMJ CABR, H. Koehler. PV dd 18-12-1947, verhoor Damen.

[122] AMJ CABR, J. Boegheim. PV dd 11-8-1948, verhoor Herdtmann.

[123] Particulier archief Van Roon. Afschrift brief dd 13-5-1940 van Walther aan Köhler.

[124] AMJ CABR, J. Herdtmann. PV dd 18-12-1947, verhoor Boegheim.

[125] AMJ CABR, G.C. van Bree. PV dd 26-10-1949, verhoor A. Damen.\ Bleicher ontmoette er in maart 1945 bijvoorbeeld Jean Roquefort, François Barbier, Pierre Serre en Eddie (Eddy?) Marschall die onder begeleiding van Feldwebel Lechner (FAT 350) op bevel van Schramm uit Wenen waren aangekomen. SOMA AA 1312. Ondervragingsrapport inzake Bleicher, ongedateerd [vertaald op 14-11-1945].

[126] AMJ CABR, J. Boegheim. PV dd 11-8-1948, verhoor Herdtmann.

[127] AMJ CABR, H. Koehler. PV dd 18-12-1947, verhoren Slokker en Herdtmann.

[128] Slokkers alias is uit: SOMA AA 1312, Bodens. Camp 032-ondervragingsrapport inzake Bodens dd 11-2-1946.

[129] AMJ CABR, J. Boegheim. PV dd 11-8-1948, verhoor Slokker.\ Volgens Damen was 'Piehl' het alias van een in Aken geboren Duitser. AMJ CABR, G.C. van Bree. PV dd 26-10-1949, verhoor A. Damen.

[130] Verwarrend is dat in oktober/november 1944 ene R.H. Kroese als chauffeur bij Meldekopf Amsterdam in dienst kwam; hij kan worden verward met de aliassen van Damen. AMJ CABR, G. Keller. PV dd 22-10-1946, verhoor R.H. Kroese.

[131] AMJ CABR, J. Boegheim. PV dd 11-8-1948, verhoor Damen.

[132] AMJ CABR, A. van Olst. PV dd 25-12-1947, verhoor Damen.\ AMJ CABR, C.J.A. Verloop. PV dd 15-12-1945, verhoor Verloop.\ AMJ CABR, H. Koehler. PV dd 18-12-1947, verhoor Damen.

[133] AMJ CABR, J. Boegheim. PV dd 11-8-1948, verhoren Boegheim en Van Bree.

[134] Van Bree werkte onder andere voor Begrafenisvereeniging N. Sax Jr. In de periode 1938-1942 werkte hij daar samen met J.B.J.M. Bleekemolen. AMJ CABR, G.C. van Bree. PV dd 6-10-1949, verhoor Bleekemolen.

[135] Cammaert, *Het verborgen front* I, p. 289.

reden te twijfelen aan Van Brees voorstelling van zaken. Hij was actief met zwarte handel en was op die manier in augustus 1943 in contact gekomen met Bodens.[136] Van Bree kwam in dienst van III F Ast Niederlande, al kreeg hij geen vaste aanstelling; het was Van Bree eerder te doen om de voor zijn reizen als zwarthandelaar benodigde papieren. Dat verhinderde hem echter niet tevens een actieve verradersrol te spelen.

Nog even terugkomend op Rouwendal: in 1933 ondernam hij met zijn latere vrouw naar eigen zeggen een wereldreis die echter al in Hamburg strandde.[137] Omdat zijn papieren niet in orde waren, werden ze daar gearresteerd, mogelijk omdat de politie hen van spionage verdacht; vijf dagen later werden ze in vrijheid gesteld, maar de lust tot reizen was hem vergaan. Hij keerde terug naar Nederland en kreeg na diverse baantjes een betrekking bij de cv Nederlandsch Incassobureau voor Artsen en Tandartsen in Amsterdam; die hield echter na het begin der bezetting op te bestaan. Het gaat hoogstwaarschijnlijk te ver om te veronderstellen dat zijn eerste contact met de Abwehr uit 1933 stamt en dat hij toen zijn vrijheid bewerkstelligde door een toezegging of belofte. In elk geval is zijn verhaal over zijn toetreding als V-man tot III F van Ast Niederlande na augustus 1940 uiterst zwak. Omstreeks diezelfde tijd werd hij lid van de NSNAP. Als V-man ging hij aliassen gebruiken als Van den Berg, Jonker en Bergman, maar hij werkte niet alleen voor de Abwehr, ook de SD was een betalende klant.
Nadat Giskes hoofd van III F werd, gaf deze Rouwendal over aan Christmann die vanuit Amsterdam opereerde. Rouwendal verdiende daar ongeveer 250 gulden per maand; dat bedrag werd later verhoogd tot 400. Op Dolle Dinsdag 5 september 1944 verliet hij Amsterdam, vergezeld van zijn zoon met dezelfde voornaam en M.G.A.G. Regoor jr, om neer te strijken op de Maliebaan 92 in Utrecht.[138] Zoon Rouwendal was begin augustus 1940 op aandrang van zijn vader lid van de NSB geworden en ging later, midden 1943, via zijn vader als V-man voor ene Hartweg van Ast Hamburg werken.[139] In Duitsland rapporteerde hij over de gedragingen van daar tewerkgestelde Nederlandse dwangarbeiders. In de tweede helft van 1944 was hij teruggekeerd naar Nederland, waar hij begin september door zijn vader met Matthieu Regoor en Warner Salomons voor frontverkenning naar ’s-Hertogenbosch en Tilburg werd gestuurd.[140] Na twee van dergelijke verkenningen werd hij eind september of begin oktober nog een keer met Salomons op pad gestuurd.[141] In oktober werden Salomons en Regoor naar ’s-Hertogenbosch gestuurd; ze werden de 17e van die maand in de buurt van Oss gearresteerd.[142] Begin februari 1945 ging Rouwendal junior zijn vader helpen bij de inrichting van een nieuwe Abwehr-Dienststelle in Rotterdam, de Meldekopf Rotterdam.[143] Nadat Rouwendal senior – hij noemde zich toen Sonderführer Bergman[144] – op 15 februari in Rotterdam was komen wonen, kreeg hij uit Driebergen opdracht ‘om eenige menschen naar de Zuid-Hollandsche eilanden te sturen teneinde uit te visschen of er sluizingswegen waren over de MOERDIJK.’[145] Hij liet zijn zoon samen met Louis De Coster twee reizen maken, waarbij Rouwendal junior zich voordeed als een lid der illegaliteit om gegevens te vergaren over vluchtwegen naar het zuiden. De Coster figureerde eerder al onder *R-Netz-agenten van FAK 60 M* ‘Van Pelt’.

Rouwendal senior werd als commandant van de Meldekopf opgevolgd door Leutnant Zwiener (alias Koch); deze werd weer opgevolgd door Kossmann (alias Klinger).[146] Senior had volgens eigen zeggen in Amsterdam 250 gulden per maand verdiend; later werd dat salaris met 150 gulden verhoogd. Rouwendal en zijn zoon werden op 15 mei 1945 in hun pension aan de Beukelsdijk gearresteerd. Senior werd op 13 december 1949 tot levenslang veroordeeld.[147] Zijn zoon werd op 25 april 1949 tot vier jaar gevangenisstraf veroordeeld.

De cursisten en seininstructeur Slokker kregen na afloop van de seincursus eind juli onderricht in het herkennen van

---

[136] AMJ CABR, G.C. van Bree. PV dd 8-8-1949, verhoor W.J. Bodens.

[137] De gegevens over Rouwendal zijn, tenzij anders aangegeven, afkomstig uit: AMJ CABR, H. Rouwendal.

[138] AMJ CABR, H. Rouwendal jr. PV dd 9-6-1948, verhoor V.J.H. van der Elsaker; PV dd 7-2-1946, verhoor Rouwendal jr; CABR, M.G.A.G. Regoor jr. Afschrift Interrogation report inzake Regoor dd 31-10-1944.

[139] AMJ CABR, H. Rouwendal jr. PV dd 9-6-1948, verhoor Rouwendal sr; sententie dd 25-4-1949.

[140] Salomons – in mei 1933 lid van de NSB geworden – was in 1937 bij het bevolkingsregister van Amsterdam gaan werken; vanaf januari 1944 ging hij volgens eigen zeggen de Sicherheitsdienst daar gegevens uit verstrekken. Toen de Sicherheitsdienst zich na 5-9-1944 uit Amsterdam terugtrok, vertrok hij ook. AMJ CABR, M.G.A.G. Regoor jr. PV dd 17-10-1944, verhoor Salomons.

[141] AMJ CABR, H. Rouwendal jr. PV dd 9-6-1948, verhoor Regoor.

[142] Salomons werd ter dood veroordeeld, maar overleed al op 3-5-1945 in het kamp. AMJ CABR, W. Salomons. Brief dd 6-3-1948 van Bijzonder Gerechtshof Amsterdam.\ Regoor werd op 27-12-1944 door de Krijgsraad te Velde tot vijftien jaar gevangenisstraf veroordeeld; op 5-2-1948 werd besloten tot zijn voorwaardelijke buitenvervolgingstelling. AMJ CABR, M.G.A.G. Regoor jr.

[143] AMJ CABR, H. Rouwendal jr. PV dd 7-2-1946, verhoor Rouwendal jr.

[144] Archief Aalders, L.1043. Concept-tekst lezing Hoogendijk.

[145] AMJ CABR, H. Rouwendal jr. PV dd 7-2-1946, verhoor Rouwendal sr.

[146] AMJ CABR, H. Rouwendal sr. PV dd 22-12-1945, verhoor Rouwendal sr.

[147] Bij KB van 29-9-1959, no 27, werd Rouwendals straf omgezet in 23 jaar gevangenisstraf.

onderscheidingstekens van de geallieerden. Op Dolle Dinsdag vertrok Damen naar FAT 365 in Driebergen en van daar naar De Lutte boven Enschede. Zijn seinopleiding werd daar voortgezet door personeel van FAK 306, de Dienststelle van Major A. von Feldmann die toen net uit Frankrijk was aangekomen: FAT 365 ressorteerde onder FAK 306.[148] Toen Boegheim daar echter een week later ook werd heengebracht weigerde Von Feldmann verder seinonderricht. Damen en Boegheim kregen een zendontvanger mee en keerden terug naar FAT 365 in Driebergen onder leiding van Major Kiesewetter alias Doktor Bader. Ze kregen opdracht daarvandaan dagelijks draadloos contact te onderhouden met De Lutte, maar dat lukte slechts gedeeltelijk. Damen kreeg vervolgens ander werk; op 18 september bracht Doktor Hennel hem met een auto – Christmann fungeerde als chauffeur – naar de omgeving van Nijmegen waar hij de linies passeerde.[149] Daar meldde hij zich bij de Amerikanen en werd gearresteerd.[150]

Boegheim bleef als telegrafist werkzaam bij FAT 365, maar kreeg begin oktober vanwege zijn matige prestaties nogmaals seinles, ditmaal van Gefreiter Baum.[151] Het seinen verbeterde en op 12 februari 1945 werd hij tijdelijk geplaatst bij een voorpost van FAT 365, de Meldekopf Amsterdam aan de Koningslaan onder leiding van Hauptmann Erich Kossmann. Deze benadrukte dat Van Bree niet tot de agenten van de Meldekopf behoorde, maar onder Bodens bleef ressorteren.[152] Boegheim moest daar Van Brees seinsnelheid opvoeren. Van Bree was door Bodens aangewezen als R-Netz-agent en hij huurde daarom een woning aan het Albert Hahnplantsoen in Amsterdam; de huur voor een jaar werd betaald door de Abwehr.[153] In september/oktober 1944 zag hij het tij keren en zocht contact met de illegaliteit. Via zijn huisarts ging hij informatie over de Abwehr verschaffen. In ruil daarvoor beloofde W.E. Sanders van de Centrale Inlichtingendienst, een illegale groep, hem voor ‘Bijltjesdag’ te beschermen.[154]

Meldekopf Amsterdam

In het voorgaande viel de naam van deze voorpost van FAT 365 al en het is goed daar even nader op in te gaan. Op een gegeven moment richtte de FAT in Amsterdam op de Koningslaan een Meldekopf op voor een betere bestrijding van de illegaliteit. Het perceelnummer was aanvankelijk 68, later 60. Verwarrend is dat op de Koningslaan nummer 22-24 ook Nest Keulen een Meldekopf had ingericht: we behandelden die al onder *Het R-Netz in Nederland*.

V-man Lahnstein van de FAT verklaarde op 1 augustus 1944 voor de Meldekopf te zijn gaan werken.[155] De eerste commandant was ene Doktor Cornelius, het alias van Hauptmann Doktor Drögsler die volgens Bodens begin september 1944 naar Dordrecht werd overgeplaatst als hoofd van een mobiele Meldekopf.[156] Onder *R-Netz-agenten van FAK 60 M* ‘Van Pelt’ gingen we al op hem in. Drögslers opvolger Dolmetscher J.K.A. Samsz (alias Van Santen)[157] verklaarde ongeveer op 10 oktober 1944 bij de Meldekopf te zijn geplaatst om het commando waar te nemen totdat Hauptmann Erich Kossmann, van beroep tandarts, op 6 december het commando op zich nam.[158] Kossmann vertrok op 30 maart 1945 om commandant van Meldekopf Rotterdam te worden.[159] Oberfeldwebel Hugo Bleicher

---

[148] Volgens Damen was het Kommando Funkleitstelle (Fulei: deknaam Flanel) onder leiding van Von Feldmann op 4-9-1944 uit Parijs aangekomen in Nijmegen. Deze Fulei verliet die stad op 6-9-1944 en betrok een katholieke school in De Lette ten oosten van Hengelo. AMJ CABR, A. Damen. PV dd 23-11-1948, verhoor Damen.

[149] AMJ CABR, A. Damen. PV dd 23-11-1948, verhoor Damen.

[150] Na de Amerikaanse verhoren werd Damen naar Groot-Brittannië overgevlogen waar hij op 12-10-1944 in Camp 020 werd opgesloten; op 31-12-1944 werd hij naar Nederland teruggebracht. Hij werd voor III F-activiteiten op 26-10-1950 tot twintig jaar veroordeeld. Bij KB van 6-11-1952, no 43, werd die straf met een jaar verminderd.

[151] Van Bree vermeldt nog ene Genn die hem bij de Meldekopf begin januari 1945 voor een week seinles gaf. AMJ CABR, G.C. van Bree. PV dd 16-1-1946, verhoor Van Bree.\ Bleicher vermeldt ene Unteroffizier Gen als radioman bij FAK 306 van Von Feldmann. SOMA AA 1312. Ondervragingsrapport inzake Bleicher, ongedateerd [vertaald op 14-11-1945].

[152] AMJ CABR, H. Rouwendal. Verklaring dd 2-10-1945 van Kossmann.

[153] AMJ CABR, G.C. van Bree. PV dd 16-1-1946, verhoor E. Kossmann; PV dd 18-11-1948, verhoor Van Bree.

[154] AMJ CABR, G.C. van Bree. Brief dd 2-12-1949 van Sanders aan K.W.P. Klaassen.

[155] AMJ CABR, D. ten Broek. PV dd 6-3-1947, verhoor Lahnstein.

[156] SOMA AA 1312, Bodens. Camp 032-ondervragingsrapport inzake Bodens dd 11-2-1946.\ Drögsler werd in maart 1945 op grond van al te veelvuldige dronkenschap overgeplaatst naar Hoyerswerda bij Dresden en Meldekopf Dordrecht werd opgeheven. Archief Aalders, L.1043. Concept-tekst lezing Hoogendijk.

[157] Samsz was in de periode 30-3-1930 - 31-12-1935 te Amsterdam vertegenwoordiger geweest van de Continental Gummiwerke AG; op 31-5-1933 werd hij lid van de NSDAP. Bij zijn overplaatsing naar FAT 365 te Driebergen kreeg hij de rang van Dolmetscher. Zijn alias wordt ook geschreven als ‘Van Zanten’. Op 17-1-1947 werd hij naar Duitsland afgevoerd. AMJ CABR, J.K.A. Samsz.

[158] AMJ CABR, G.C. van Bree. PV dd 16-1-1946, verhoren Samsz en Kossmann.

[159] Kossmann verklaarde Leiter van Meldekopf Amsterdam te zijn geweest in de periode 6-12-1944 - 30-3-1945. AMJ CABR, D. ten Broek. Verklaring inzake Ten Broek, ongedateerd, van Kossmann.

(alias De Boer[160]), voorheen van Ast Parijs III F en FAT 350[161], werd daarna tot de bevrijding commandant. Na de oorlog toonde hij zich niet tevreden over de Meldekopf; volgens hem was deze eerder opgericht om de zwarthandel te vergemakkelijken en om Kossmanns maîtresse, mademoiselle Don Grillotte[162] onderdak te verschaffen.[163] Het is duidelijk dat Bleicher zijn voorganger niet mocht, maar zijn aantijging ging te ver: Kossmann had immers twee voorgangers gehad.

Voor de volledigheid wordt hier ook nog Meldekopf Alkmaar van FAT 365 vermeld. Obergefreiter of Unteroffizier Erwin Link (alias Lemer), voorheen van FAT 350[164], werd hoofd van de daar op 20 april 1945 opgerichte Meldekopf.[165] V-man C.J.A.M. Vermeeren ging daar naar eigen zeggen op 4 mei heen. Het is zeer onwaarschijnlijk dat daar nog activiteiten werden ontplooid.

Naast het opleiden van Van Bree moest Boegheim tevens proberen contact te onderhouden met De Lutte. Volgens hem lukte dat alles niet of nauwelijks. Op 2 maart 1945 werd er op Van Bree een moordaanslag gepleegd; ondanks een schot in de hartstreek overleefde hij die, maar hij was tot begin mei wel uitgeschakeld. Sanders erkende dat er sprake was geweest van een vergissing.

Voor Boegheim betekende de aanslag het einde van zijn detachering bij Meldekopf Amsterdam. Kossmann had zich met Van Bree intensief bezig gehouden met zwarte handel en ook hij moest in maart het veld ruimen; hij werd overgeplaatst naar Meldekopf Rotterdam (waar hij zich overigens opnieuw ging bezighouden met zwarte handel).[166] Kossmann vertelde daarover: ‘Ich hatte von der Driebergener Zentrale den Auftrag den moralischen “Crediet” des v.Bree beim Ordedienst nach möglichkeit zu heben, ins besondere sollte ich Fahrbefehle ausstellen und eventuell Fahzeuge [sic] beschaffen, die es dem van Bree ermöglichten für den Ordedienst Lebensmittel aus Friesland herein zu holen. Ich habe dies mehrmals getan und van Bree hat erhebliche Mengen von Lebenmitteln zu Dr.Oppers gebracht, der sogar die erste Fahrt selbst mitmachte.’[167]

Een andere bekende aan Meldekopf Amsterdam verbonden V-man is C.J.A. Verloop (alias Nelis) geweest.[168] Hij was het die eerder Harold Cole had getraceerd, een Britse korporaal die deel uitmaakte van een grote vluchtlijn-organisatie in België en Frankrijk.[169] Cole werd gedraaid en zijn verraad had vele slachtoffers tot gevolg.

Meldekopf Amsterdam was eerder al betrokken geweest bij linecross-pogingen. Kossmanns voorganger Dolmetscher Samsz had bijvoorbeeld al in september een reis ondernomen. G. Keller was in augustus 1944 gedetineerd voor smokkel van onder andere goud en juwelen.[170] Hij accepteerde Samsz’ voorstel om in ruil voor zijn vrijlating als agent voor de Meldekopf te gaan werken; hij kreeg het alias Zwart. Zijn eerste opdracht was als gids te fungeren op een reis van Samsz in de periode 15 tot 21 september; naast een chauffeur waren ook Hauptmann Drögsler en een voor Samsz onbekende Duitse soldaat aanwezig.[171] Keller noemde die soldaat Herbert, maar iedereen draaide in de verhoren om het doel van de reis heen: ze zouden niet verder dan Merksem zijn gekomen om vast te stellen

---

[160] Bleichers alias is uit: AMJ CABR, D. ten Broek. PV dd 6-3-1947, verhoor Lahnstein.

[161] Zie voor Bleicher bijvoorbeeld: Cookridge, *Inside SOE*, p. 132-, en Foot, *SOE in France*.\ Bleicher liet via het contact van een van zijn V-mannen met de illegaliteit nog een telegram naar de Franse sectie van SOE in Londen sturen. Hij deelde daarin mee in Nederland te zijn aangekomen en hij vroeg om instructies en contactadressen; het telegram ondertekende hij met de naam Ullish. Londen waarschuwde vervolgens deze man uit de weg te gaan. AMJ CABR, D. ten Broek.

[162] Feitelijk ging het om L.J.A.M. Wilbers die na een treurig huwelijksleven in 1938 uit Nederlands-Indië was teruggekomen. In de periode oktober 1940 – februari 1941 was ze lid van de NSB. In die periode, eind januari 1941, leerde ze tijdens een uitvoering in de Schouwburg te ’s-Gravenhage Kossmann kennen. Al scheidde zij in 1943 van haar echtgenoot W.L. Don Griot, ze bleef zijn naam gebruiken. Ze werd veroordeeld tot een jaar en zeven maanden internering. NA CABR L.J.A.M. Wilbers, 20686. Uitspraak dd 3-12-1946; BNV-PV dd 3-4-1946, verhoor Kossmann.

[163] SOMA AA 1312. Ondervragingsrapport inzake Bleicher, ongedateerd [vertaald op 14-11-1945].

[164] SOMA AA 1312. Liquidation report no 76 inzake FAT 365 dd 28-12-1945.

[165] Archief Aalders, L.1043. Concept-tekst lezing Hoogendijk. Het adres was Wilhelminalaan 5. Volgens Vermeeren was de Meldekopf gevestigd op de Harddraverslaan. AMJ CABR, C.J.A.M. Vermeeren. Ondervragingsrapport inzake Vermeeren dd 21-5-1946.

[166] SOMA AA 1312. Liquidation report no 76 dd 28-12-1945 inzake FAT 365.\ Volgens Bleicher kreeg Kossmann een commissie van tien procent van alle transacties met betrekking tot transporten van voor de illegaliteit bestemde levensmiddelen vanuit Friesland naar Amsterdam. SOMA AA 1312. Ondervragingsrapport inzake Bleicher, ongedateerd [vertaald op 14-11-1945].\ Van Bree noemde een aantal van zes transporten in januari en februari 1945. AMJ CABR, G.C. van Bree. PV dd 16-1-1946, verhoor Van Bree.

[167] AMJ CABR, H. Rouwendal. Verklaring dd 2-10-1945 van Kossmann.

[168] AMJ CABR, C.J.A. Verloop. PV dd 1-12-1945, verhoor J.K.A. Samsz.

[169] AMJ CABR, C.J.A. Verloop. PV dd 15-12-1945, verhoor Verloop. Verloop werd op 16-7-1951 veroordeeld tot negen jaar.\ Zie voor Cole bijvoorbeeld: Cookridge, *Inside SOE*, p. 442-.

[170] AMJ CABR, G. Keller. PV dd 22-10-1946, verhoor Samsz.

[171] AMJ CABR, G. Keller. PV dd 8-12-1952, verklaring Keller.

waar de Duitse troepen zich bevonden (zoals Samsz durfde te beweren).[172] Er zou ook een ontmoeting hebben plaatsgevonden met iemand in Kalmthout. Kellers bruikbaarheid als agent viel tegen en toen hij zich te zeer inliet met inbeslagname van goederen liet Samsz hem omstreeks januari 1945 arresteren.[173] Toen hij begin april toch weer vrijkwam, was Samsz daar niet blij mee; hij vroeg andere V-mannen van hem, D. ten Broek en P. Lahnstein, Keller te vermoorden, maar die bedankten voor de eer.[174] Keller werd uiteindelijk in 1953 veroordeeld tot een jaar gevangenisstraf.[175]

Dirk ten Broek, in april 1942 lid van de NSB geworden, was kelner in Kameraadschapshuis Erica, waar veel Duitsers hun maaltijden gebruikten.[176] Ook Lahnstein, in augustus 1944 bij de Meldekopf in dienst gekomen, at er geregeld. Ten Broek vroeg hem om een baantje en hij werd begin februari 1945 als V-man gerekruteerd. Zijn opdracht was evenals die van Lahnstein het infiltreren van de illegaliteit. Hij bleef er onder de aliassen Dik en Brouwer tot 28 april werken, waarna hij onder commando van kapitein Kaufman lid van de Binnenlandse Strijdkrachten werd.[177] Op 28 juni 1947 werd Ten Broek voornamelijk wegens verraad tot twintig jaar gevangenisstraf veroordeeld. Bij Koninklijk besluit van 26 augustus 1948 kreeg hij een jaar vermindering en bij Koninklijk besluit van 1 oktober, nummer 43, nog eens twee jaar.

Ten Broeks rekruteur Pieter Lahnstein was omstreeks midden juli 1944 door Samsz als V-man van FAT 365 aangenomen; hij stond bekend als Kleine Piet, Manke Piet en De Graaf.[178] Door zich voor te doen als illegaal werker was hij, net als zijn collega Ten Broek, verantwoordelijk voor vele arrestaties, onder andere te Leerdam. Wegens verraad werd hij op 16 april 1948 tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld. Bij Koninklijk besluit van 10 januari 1952, nummer 208, werd zijn straf omgezet in twintig jaar en bij Koninklijk besluit van 25 april 1955, nummer 170, werd hem 270 dagen straf kwijtgescholden.

Medio januari 1945 kwam Joop Banen via Van Santen, we nemen aan dat hier sprake is geweest van Samsz, in contact met Kossmann.[179] Via de Vijzelstraat 60^{III} werd hij de dag erop meteen naar Eefde gebracht voor een vertiendaagse opleiding tot linecrosser. Met zijn medecursist Jackie Proper uit Dordrecht werd Banen eind januari door ene Leutnant Wolberg naar Kevelaar gebracht. Op de 31ste van die maand werd met een rubberboot getracht de Maas over te steken, maar de coördinatie haperde. De boot werd door Duitse troepen beschoten; Banen kon geschrokken maar ongedeerd de wal weer bereiken. Proper kon dat zwaargewond aan de benen ook nog, maar hun begeleider Wolberg werd gedood.[180] Banen wilde daarna niet meer. Proper, eerder vermeld onder *R-Netz-agenten van FAK 60 M* ‘Van Pelt’, was begin januari 1945 samen met Jaap Verschoor bij Meldekopf Amsterdam van Kossmann terecht gekomen.[181] Verschoor werd daar medio januari door Oberfeldwebel Middendorf van FAK 160 (Vijzelstraat 60^{III}) als linecrosser geworven. Voor elke geslaagde tocht heen en terug zouden ze boven hun normale salaris van 150 gulden (plus sigaretten) een premie van vijfhonderd gulden krijgen.[182] Samen met Willem van der Steen volgde hij eind januari 1945 een vierdaagse opleiding in Joppe, een dorpje boven Eefde. Van der Steen, stratenmaker van beroep, wilde graag naar Brabant reizen en nadat Proper en Verschoor in hetzelfde Amsterdamse pension kwamen te wonen had hij zijn kans schoon gezien.[183] Van der Steen en Verschoor werden na hun opleiding op 13 februari naar Swalmen gebracht en diezelfde dag nog overgezet. Ze werden gearresteerd. Verschoor werd op 19 oktober 1949 tot acht jaar gevangenisstraf veroordeeld wegens spionage en zijn betrokkenheid bij de in Dordrecht gepleegde doodslag, waarover eerder al werd geschreven.[184] Van der Steen slaagde erin iedereen te misleiden met een verhaal over zijn vlucht na gedwongen puin ruimen in het Duitse Kempen.[185] ‘Het gelukte mij over de Maas te komen en heb mij toen vrijwillig in Panningen bij de Engelschen gemeld. Door de Engelschen werd ik, na

---

[172] AMJ CABR, G. Keller. PV dd 22-10-1946, verhoren Keller en Samsz. Drögsler kon niet meer worden ondervraagd: hij was aan het Oostfront gesneuveld.

[173] AMJ CABR, G. Keller. PV dd 22-10-1946, verhoor F. Viermann.

[174] AMJ CABR, G. Keller. PV dd 22-10-1946, verhoren Ten Broek en Lahnstein.

[175] AMJ CABR, G. Keller. Vonnis dd 22-12-1952; extract-vonnis dd 5-5-1953.

[176] AMJ CABR, D. ten Broek. PV dd 6-3-1947, verhoren Lahnstein en Ten Broek; Districts-Ledenregistratie.

[177] AMJ CABR, D. ten Broek. PV dd 18-1-1946, verhoor Ten Broek.

[178] AMJ CABR, P. Lahnstein. PV dd 6-9-1945, verhoor Samsz; rapport dd 27-6-1945.

[179] NA BNV, 2399. Brief dd 29-7-1946 van W. Lagas aan BNV.

[180] Proper werd op 23-12-1948 tot 14 jaar gevangenisstraf veroordeeld voor zijn V-man-activiteiten en zijn betrokkenheid bij eerdervermelde doodslag. In cassatie werd hij op 1-2-1950 tot tien jaar veroordeeld; er was nu meer rekening gehouden met de omstandigheid dat hij tijdens zijn naoorlogse detentie in een Duits kamp (18-11-1946 – 7-1-1948) een been had verloren, al hield die detentie verband met de door hem begane misdragingen. In augustus 1950 werd zijn straf met een jaar verminderd. In december 1950 werd hem voorwaardelijk het onvervulde deel van de opgelegde straf kwijtgescholden. NA CABR, 426-157/49. Sententie dd 23-12-1948; pleitnotitie van A.J.M. van Dal; uitspraak dd 1-2-1950; KB van 17-8-1950, no 96; KB van 19-12-1950, no 56.

[181] NA BNV, 3138. BNV-ondervragingsrapport inzake J. Verschoor dd 22-5-1946.

[182] NA CABR, 426-157/49. BNV-PV dd 31-5-1946, verhoor Verschoor.

[183] NA CABR, 426-157/49. PV dd 5-8-1948, verhoor W.J. van der Steen.

[184] NA CABR, 74029. Sententie dd 19-10-1949. Bij KB van 23-3-1950, no 36, werd zijn straf met een jaar verminderd.

[185] NA CABR, 112259-52741. PV dd 2-3-1945, verhoor W.J. van der Steen.

verhoord te zijn, via Meijel en Weert naar Borkel overgebracht. Hier werd ik aanvankelijk vrijgelaten, maar na eenigen tijd opnieuw gevangen genomen en op 22 Februari 1945 door de Engelschen naar Eindhoven overgebracht en in een school in de Houtstraat te Eindhoven onder bewaking gesteld. Na door eenige Engelsche Officieren te zijn verhoord ben ik op 24 Februari 1945 overgegeven aan de Politieke Recherche te Eindhoven en op dien datum op het Hoofdbureau van Politie in arrest gesteld.' Begin oktober 1946 werd hij vrijgelaten en op de 7e van die maand werd besloten tot zijn voorwaardelijke buitenvervolgingstelling. Toen hij in 1948 opnieuw werd gehoord, gaf hij toe als linecrosser actief te zijn geweest, maar dat lijkt geen gerechtelijke consequenties te hebben gehad.

Een beter geslaagde linecross-poging van Meldekopf Amsterdam vond plaats in januari 1945. Tony de Jager was onder zijn artiestennaam Tony Hunter voor en in het begin van de bezetting als conferencier en dansleider werkzaam geweest in het Casinohotel te Valkenburg.[186] Via Keller kwam hij op 17 januari 1945 in contact met het hoofd van de Meldekopf en deze vroeg hem naar België te gaan.[187] Hij stemde toe en werd ongeveer een week later door Bodens naar Neukirch gebracht en daarvandaan naar een plek twee kilometer van Vlodrop vandaan. Zijn vrouw was inmiddels op last van Samsz omstreeks 18 januari in de Beethovenstraat 107 te Amsterdam gaan wonen, waar ze maandelijks Tony's salaris van 500 gulden per maand in ontvangst nam.[188] Deze woning fungeerde als een soort ontmoetingsplaats voor medewerkers van de Meldekopf.

Onder het alias De Hunter moest De Jager in Antwerpen de uitwerking van de V-wapens observeren en de havengebieden verkennen. Vlodrop was oorlogsgebied en Tony dook er onder; hij hield zich bezig met de verzorging van achtergebleven bewoners. De Jager werd op 3 april 1947 tot twee jaar en twee maanden internering veroordeeld wegens zijn bereidheid tot spionage.

Terug naar Boegheim: op 27 maart 1945 keerde hij terug naar Beekbergen. Begin april kon hij kiezen: bij de FAT blijven of R-Netz-agent worden. Hij koos voor het laatste. De FAT gaf hem ter camouflage een document waaruit moest blijken dat hij gedurende acht maanden in een concentratiekamp had gezeten. Zijn salaris bij de FAT was 300 gulden per maand geweest; wat de financiële regeling als R-Netz-agent was, kon niet uit de processen-verbaal worden gehaald. Op 7 april 1945 kreeg hij een Fransman in huis, François genaamd, die hij een seinopleiding moest geven. Daar bleek niet veel tijd meer voor te zijn, omdat Beekbergen op 17 april werd bevrijd en François toen verdween. Uit een verhoor van Bleicher bleek dat het de bedoeling was geweest van G.R.W. Schramm, midden maart de opvolger geworden van Bodens, om de Fransman – die nu Jacques werd genoemd – naar Parijs te sturen om daar aan een andere R-Netz-agent een code af te leveren.

Twee dagen voor de bevrijding had Boegheim de door Piehl geïnstalleerde zendontvanger begraven in een terrein tegenover zijn woning aan de Loenenscheweg.[189] Feldwebel Schramm had hem in een pand aan de Loolaan in Amsterdam voor zijn rol als R-Netz-agent geïnstrueerd in het gebruik van een 'dead letter box'. Elke maandag moest hij in een park in Apeldoorn een bepaalde bank bezoeken waaronder met punaises te verzenden berichten zouden zijn bevestigd. Kennelijk was eerdergenoemde V-man De Coster daar ook bij betrokken, want hij moest na de bevrijding in Apeldoorn contact opnemen: 'Mijn meldingen en opdrachten zou ik vinden in het Wilhelminapark te Apeldoorn ter hoogte van Huize Deli no. 11, waar tegenover zich een zitbank bevindt, achter deze bank onder de grond is een klein kastje verborgen, waarin zich mijn opdrachten bevinden.'[190] Het is een mooie omschrijving van 'ein toter Briefkasten', waar geen mooi Nederlands woord voor te vinden is. De Coster was ook op de hoogte van Boegheims adres met zender, al noemde hij hem Bockheim.

Na de bevrijding legden de Binnenlandse Strijdkrachten Boegheim huisarrest op; pas op 10 mei werd hij met zijn vrouw gearresteerd. Zo'n anderhalve maand later werd op zijn aanwijzing de zendontvanger opgegraven. Boegheim werd op 17 maart 1951 tot levenslang veroordeeld; na een verzoek om gratie werd zijn straf bij Koninklijk besluit van 13 april 1959 omgezet in een gevangenisstraf van 23 jaar.

Van Bree had Sanders van de Centrale Inlichtingendienst gegevens in handen gespeeld over FAT 365 en het daaraan verbonden personeel; ook de Ordedienst (OD) kreeg gegevens. Eerdergenoemde seininstructeur Slokker had in 1930 op een telegrafistenschool in Amsterdam medecursist K.C. Simons leren kennen.[191] Tijdens de oorlog waren Simons en zijn oom J.F.H. Kohlwey (alias Frits Koning) werkzaam voor de OD-radiodienst van Jan Thijssen (alias Karel) en Slokker zocht hen geregeld op in de werkplaats onder Kohlweys woning in Amsterdam.[192] In 1943 moest Slokker voor de arbeidsinzet naar Duitsland en hij stelde voor daarvandaan gegevens naar de OD te gaan zenden;

[186] AMJ CABR, T. de Jager. PV dd 1-11-1946, verhoor A.M. Pappers.

[187] AMJ CABR, T. de Jager. PV dd 21-7-1945.

[188] AMJ CABR, T. de Jager. PV dd 18-7-1945, verhoor E.A. Hendriks; PV dd 5-9-1945, mededeling verbalisant.

[189] Duitse makelij met Engelse opschriften.

[190] NA CABR, 426-157/49. Verklaring dd 10-5-1945 van L.B. De Coster.

[191] AMJ CABR, G.J.J. Slokker. PV dd 15-1-1946, verhoor Slokker.

[192] AMJ CABR, G.J.J. Slokker. PV dd 15-1-1946, verhoor Kohlwey.

P.J. Six en Thijssen gingen akkoord.[193] Slokker vertrok met een klein zendgedeelte dat slechts in combinatie met een normaal radiotoestel kon zenden. In augustus 1943 werd hij echter gearresteerd en de politie vond dit zendgedeelte. Op aandrang van III F moest hij in Nederland de OD infiltreren – men was vooral gebeten op Thijssen – en hij werd begin september 1943 naar Bodens gestuurd.[194] Bruikbare gegevens over de OD heeft Slokker niet geleverd; hij hield zich voornamelijk bezig met het repareren van zendontvangers voor Bodens en later met seininstructie. Verder bouwde hij Britse kofferzendontvangers om voor 'BK-verkeer' zodat ze tegelijkertijd konden zenden en ontvangen. Hij gaf de OD gegevens door over signalementen, adressen en autokentekens van V-mannen.[195]

Bodens vroeg hem begin september 1944 een zendontvanger in zijn woning in de Kijkduinstraat in Amsterdam te installeren voor de verbinding met Driebergen, iets dat overigens moeilijk of niet lukte, en om later als R-Netz-agent te fungeren. In november werd Slokker nog door Baum geïnstrueerd in het gebruik van een nieuwe code en zendschema. Ook bouwde hij twee zendontvangers voor de OD; hij leverde deze zodanig af dat III F niets met zijn gegevens over de overdracht ervan kon doen. III F begon hem daarom te wantrouwen en liet hem door de Sicherheitspolizei in december 1944 arresteren. Er waren geen bewijzen tegen hem, maar omdat hij te gevaarlijk werd geacht door zijn kennis inzake het R-Netz en zijn mogelijke zendcontact met Groot-Brittannië werd hij naar Duitsland afgevoerd.[196]

In mei 1945 werd Van Bree voor drie weken onder de naam Gerard van Houten ondergebracht op Sanders' kamer in zijn vroegere kosthuis.[197] Met Van Brees hulp kon Sanders in die periode J.B.J.M. Bleekemolen in handen krijgen, maar voor het BNV heeft Van Bree niet gewerkt.[198] Hij werd op 2 juni ter beschikking gesteld van de Field Security in Amsterdam.[199] Op 9 juli werd Van Bree overgebracht naar Rotterdam om tenslotte op 8 september in Scheveningen terecht te komen. Daar kreeg hij twee weken later gezelschap in zijn cel, ene Robertus de Groot. In werkelijkheid was dit Dries Riphagen die hem provoceerde 'tot het afleggen van bepaalde verklaringen.' Riphagen stelde na zijn vijf dagen durend verblijf bij Van Bree een rapport voor het BNV op.[200] Daarin werd Van Bree geciteerd: 'Als ik er zelf uitkom, weet ik nog een snuiter op de Stadionweg die een zender nog in huis heeft en een paar mooie zaken aan de Duitsers heeft doorgegeven en zich nu knijpt als een dief. Die zullen we lichter maken voor *f*. 35.000,-.' Jammer dat hij geen naam noemde, al moeten we bedenken dat Riphagen graag overdreef en fantaseerde.[201] Van Bree werd op 20 december 1949 ter dood veroordeeld. Bij Koninklijk besluit van 11 april 1951, nummer 6, werd zijn doodstraf omgezet in levenslang en bij Koninklijk besluit van 30 januari 1960, nummer 89, werd die straf veranderd in 23 jaar gevangenisstraf.

Naast Von Feldmanns FAK 306 ging ook FAK 307 van Giskes zich tegen het einde van 1944 bezighouden met gegevensvergaring.[202] In oktober-november drong Leitstelle III West steeds meer aan op pogingen meer te weten te komen over de geallieerde plannen en FAK 307 kreeg bevel zo snel mogelijk bruikbare agentengroepen gereed te hebben om in vijandelijk gebied te worden gedropt. Vanuit België, Luxemburg en Noord-Frankrijk moesten zij draadloos over die plannen gaan berichten. In de tweede helft van november 1944 werd onder commando van Rittmeister Noelle alias Noel op het Landjahrlager Abbenrood nabij Wiehl ten westen van Keulen een agentenschool opgericht.[203] Unteroffizier Gerhard Huntemann – voorheen belast met het vertalen van de oorspronkelijk in het Duits opgestelde telegrammen van het Englandspiel in slecht Engels, zoals een buitenlander het zou doen – moest onder de aliassen Hansen en Freddy Weber aspirant-agenten veiligheidsmaatregelen bijbrengen om de kans op ontdekking te verkleinen. Algemene Abwehr-instructie, waarschijnlijk onderricht in de manieren van gegevensvergaring, werd gegeven door Maat Gerhard Kuchenbecker alias Kramer. Code-instructeur was Unteroffizier Otto

---

[193] AMJ CABR, G.J.J. Slokker. PV dd 27-8-1947, verhoor Six.

[194] AMJ CABR, G.J.J. Slokker. PV dd 27-8-1947, verhoor Bodens.

[195] AMJ CABR, G.J.J. Slokker. PV dd 15-1-1946, verhoren J. Postma en H.E. van Beusekom.

[196] Op 17-9-1946 werd besloten tot Slokkers voorwaardelijke buitenvervolgingstelling.

[197] AMJ CABR, G.C. van Bree. Pleitnota, ongedateerd; brief dd 2-12-1949 van Sanders aan Klaassen.

[198] Volgens Bleekemolens sententiekaart werd hij op 12-12-1947 veroordeeld tot tien jaar gevangenisstraf. Op 23-12-1950 werd hij in vrijheid gesteld.

[199] AMJ CABR, G.C. van Bree. PV dd 26-11-1948, verhoor Van Bree.

[200] AMJ CABR, G.C. van Bree. BNV-rapport dd 30-9-1945 van R. de Groot; PV dd 26-11-1948, verhoor Van Bree.

[201] Zo werd hij op 13-11-1945 bij SS-Hauptsturmführer H.C.C. Blumenthal ingesloten. Blumenthal zou Riphagen hebben verteld dat van de Abwehr in Blumenthals rayon, Bremen en Bremerhaven, in 1939 en 1940 'wel 86' agenten waren stukgelopen en zijn SD-afdeling geen enkele. Riphagen vermeldde in zijn verklaring nog een Ast-medewerker Hauptmann Salscher die voor de oorlog een der meest belangrijke spionnen in Nederland zou zijn geweest. 'Hij had in Den Haag een chemische fabriek en leefde samen met een van zijn medewerksters.' AMJ CABR, H.C.C. Blumenthal. PV dd 18-11-1945, verklaring R. de Groot.

[202] NA BNV, 2689. Ondervragingsrapport inzake H.J. Giskes dd 27-11-1946, no 346/1.

[203] NA BNV, 2832. Interrogation report inzake G.G.E. Huntemann dd 1-5-1945.

Weil alias Otto Weber, Viktor en Doktor Forstmeier, voorheen van FAT 363. Seinen was het domein van Oberwachtmeister Ernst Eichenauer, terwijl Obergefreiter Holler zich bezighield met fotografie en het vervalsen van identiteitspapieren. Het was de bedoeling in februari 1945 vier agenten te parachuteren in de omgeving van Brussel; een van de agenten zou dan als marconist optreden. Het lukte Giskes uiteindelijk niet een vliegtuig voor de dropping te toegewezen te krijgen.
Begin december 1944 bracht FAT 363 drie aspirant-agenten: de Belgen J.E. Pirmolin en J. Peeters en een onbekende. In die tijd bracht ook SS-Hauptsturmführer Moskoff, een liaisonofficier van de SS Division Wallonie, een aantal Belgen: Roberts, François, Louis en Marian. Verder bracht Giskes oud-advocaat en agent van FAT 364 in Gent Willemijns, Geoffrey, Willian, Nero (een oud-zeeman op een Duitse mijnenveger) en Bauer, een Duitse student chemie uit Xanten. Zij werden getraind voor een speciale missie in België, de Waterloo-missie. Hun parachutering boven België ging door de verslechterende situatie uiteindelijk niet door. Het plan werd vervolgens aangepast; ze zouden naar FAT 363 in Bonn worden gestuurd om na de geallieerde bezetting als ‘dwangarbeiders’ te worden gerepatrieerd. Het doel van hun missie is onbekend gebleven. In het kader van het Ardennenoffensief werden de volgende agenten door Unteroffizier Josef Schleiss alias Charlie van FAT 363 opgeroepen: Pirmolin, Peeters en die onbekende man. Tegelijkertijd riep FAT 396 M Pierre, Fernand, Marcel en Gilbert op. De enige agent die terugkeerde bleek Pierre te zijn die tegen het einde van januari 1945 in Bonn was gesignaleerd. Hij vertelde dat Gilbert door artillerievuur om het leven was gekomen, dat Fernand het bijltje erbij had neergegooid, dat Marcel bij FAT 396 M was gebleven en dat hijzelf nooit was ingezet. In maart 1945 werd besloten de school te sluiten.[204]

Een conclusie die voor zich spreekt. In een naoorlogs MI6-rapport wordt opgemerkt: ‘Out of over three hundred operational agents left behind by the retreating German armies in the West, it is established that none kept in W/T [draadloos] contact with their headquarters except those controlled by us; and Schellenberg has admitted that, owing to the failure of aerial reconnaissance, these agents’ reports were treated with disproportionate respect.’[205]

[204] *(toevoeging EV): Voor de zending ‘Waterloo’ en de spionageschool van Wiehl, zie: Verhoeyen, Spionnen aan de achterdeur, p. 589-592.*
[205] TNA CABR 154/105. The German Intelligence Service and the war, niet gedateerd, anoniem [H. Trevor-Roper].